

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ І
ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ
КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ ТЕОРІЙ

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ НА
МІСЦЕВОМУ РІВНІ**

Виконала: здобувачка вищої освіти

2 курсу магістратури

Галузь знань 28 «Публічне
управління та адміністрування»

спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»

Серкова Галина Володимирівна

Керівник - кандидат політичних
наук, доцент Краснопольська Т.М.

Рецензент - доктор політичних наук,
професор Вітман К.М.

Одеса - 2025

АНОТАЦІЯ
на магістерську роботу
Серкової Галини Володимирівни
на тему «Інструменти громадської участі у прийнятті рішень на
місцевому рівні»

Магістерський дослідницький проект на здобуття кваліфікаційного ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Магістерське дослідження присвячено теоретичному та практичному аналізу інструментів громадської участі у прийнятті рішень на місцевому рівні. Робота складається із вступу, 3 розділів, що містять 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується посиленням ролі демократичних інститутів, децентралізацією влади та прагненням громадян брати безпосередню участь у процесі ухвалення рішень. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження інструментів громадської участі на місцевому рівні, адже саме вони визначають ступінь відкритості органів місцевого самоврядування, забезпечують ефективний діалог між владою та громадою та створюють передумови для побудови демократичного суспільства.

У роботі розглянуто концептуальні засади громадської участі та їх реалізацію в умовах сучасних українських реалій. Мета роботи – визначити зміст, класифікацію, особливості функціонування та ефективність інструментів громадської участі у процесі ухвалення рішень на місцевому рівні, а також сформулювати рекомендації щодо їх удосконалення та підвищення результативності.

Досліджено теоретичні підходи до визначення громадської участі та її місця в системі місцевого управління. Значну увагу приділено аналізу

історичних передумов становлення інститутів місцевої демократії, а також ролі міжнародних документів, таких як Європейська хартія місцевого самоврядування, у формуванні правових засад участі громадян.

Проведено комплексний аналіз нормативно-правової бази України, що регламентує використання інструментів громадської участі. Здійснено оцінку відповідності цих норм міжнародним стандартам, а також розглянуто практику їх реалізації на прикладі окремих територіальних громад.

Систематизовано найбільш поширені інструменти громадської участі: громадські слухання, місцеві ініціативи, електронні петиції, бюджет участі, консультації з громадськістю, дорадчі органи при органах влади. На основі систематизації розроблено рекомендації щодо оптимізації використання цих механізмів у контексті забезпечення прозорості та підвищення довіри громадян до влади.

У дослідженні також висвітлено основні проблеми й бар'єри, що перешкоджають ефективному залученню громадян до прийняття рішень. Серед них: недостатня поінформованість населення, брак належних правових інструментів, низький рівень культури громадської участі, а також певна інертність у діалозі між владою і громадськістю.

Проаналізовано досвід застосування інструментів громадської участі у різних громадах України, а також практики окремих зарубіжних країн. Це дозволило визначити як позитивні результати, так і проблемні аспекти, що потребують подальшого вдосконалення.

Особлива увага приділяється питанням цифровізації та впровадження інноваційних форм участі, зокрема онлайн-консультацій, електронних платформ для обговорення проєктів рішень, інтерактивних форм комунікації між владою та громадою. Ці інструменти набувають особливої ваги в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення.

У роботі також наголошено на необхідності підвищення правової грамотності громадян та посилення ролі інститутів громадянського суспільства у формуванні культури участі.

З'ясовано, що ефективність використання інструментів громадської участі безпосередньо впливає на рівень демократичності місцевого самоврядування, якість управлінських рішень і ступінь довіри до влади. Встановлено, що саме активне залучення громадян до процесів прийняття рішень є передумовою розвитку місцевих громад, запобігання соціальним конфліктам та досягнення сталого розвитку.

На основі проведеного дослідження сформульовано рекомендації, спрямовані на вдосконалення правових та організаційних механізмів громадської участі. Зокрема, йдеться про необхідність удосконалення нормативно-правової бази, розширення можливостей для застосування цифрових технологій, створення ефективних механізмів моніторингу результативності участі та підвищення рівня громадської активності.

Розроблені рекомендації можуть бути використані органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та активними громадянами для покращення взаємодії між владою та суспільством, що в перспективі позитивно вплине на розвиток місцевих громад в Україні.

Ключові слова: місцеве самоврядування; громадська участь; територіальні громади; децентралізація; місцеві ініціативи; електронні петиції; бюджет участі; консультації з громадськістю; дорадчі органи; цифровізація; онлайн-консультації; електронні платформи; сталий розвиток громад.

SUMMARY
for the master's thesis of Serkova Halyna Volodymyrivna
on the topic "Tools for public participation in decision-making at the
local level"

Master's research project for a master's degree in the specialty 281 "Public management and administration". – National University "Odesa Law Academy", Odesa, 2025.

The master's thesis is devoted to a theoretical and practical analysis of public participation instruments in local-level decision-making. The work consists of an introduction, three chapters containing seven subsections, conclusions, and a list of references.

The current stage of Ukraine's societal development is characterised by the strengthening of democratic institutions, decentralisation of power, and an increasing aspiration of citizens to participate directly in decision-making processes. In this context, the study of public participation instruments at the local level becomes particularly relevant, as these instruments determine the degree of openness of local self-government bodies, ensure effective dialogue between authorities and communities, and create the foundations for building a democratic society.

The thesis examines the conceptual foundations of public participation and their implementation within contemporary Ukrainian realities. The purpose of the work is to determine the content, classification, features of functioning and effectiveness of public participation tools in the decision-making process at the local level, as well as to formulate recommendations for their improvement and increasing effectiveness.

The study explores theoretical approaches to defining public participation and its place within the system of local governance. Significant attention is devoted to analysing the historical prerequisites for the development of local democracy institutions, as well as the role of international documents—such as the

European Charter of Local Self-Government—in shaping the legal foundations for citizen participation.

A comprehensive analysis of Ukraine’s legal and regulatory framework governing the use of public participation instruments has been conducted. The thesis assesses the compliance of these norms with international standards and examines their practical implementation in selected territorial communities.

The most widespread instruments of public participation – public hearings, local initiatives, electronic petitions, participatory budgeting, public consultations, and advisory bodies attached to government authorities—have been systematised. Based on this systematisation, recommendations have been developed to optimise the use of these mechanisms in order to enhance transparency and strengthen citizens’ trust in public authorities.

The research also highlights the key problems and barriers that hinder the effective engagement of citizens in decision-making processes. Among these are insufficient public awareness, a lack of adequate legal instruments, a low level of civic participation culture, and certain inertia in the dialogue between authorities and the public.

The thesis analyses the experience of implementing public participation tools in various Ukrainian communities, as well as selected international practices. This analysis made it possible to identify both positive outcomes and problematic aspects requiring further improvement.

Particular attention is given to issues of digitalisation and the introduction of innovative forms of participation, including online consultations, electronic platforms for discussing draft decisions, and interactive modes of communication between authorities and communities. These tools are gaining special importance in the context of wartime challenges and post-war recovery.

The study also emphasises the necessity of increasing citizens’ legal literacy and strengthening the role of civil society institutions in fostering a culture of participation.

It is established that the effectiveness of public participation instruments

directly influences the degree of democratic governance at the local level, the quality of managerial decisions, and the level of public trust in authorities. Active citizen involvement in decision-making processes is found to constitute a prerequisite for the development of local communities, the prevention of social conflicts, and the achievement of sustainable development.

Based on the research, recommendations have been formulated to improve the legal and organisational mechanisms of public participation. These include the need to refine the regulatory framework, expand opportunities for the application of digital technologies, create effective mechanisms for monitoring participation outcomes, and increase the level of civic engagement.

The recommendations developed in the thesis may be used by local self-government bodies, civil society organisations, and active citizens to enhance interaction between public authorities and society, which, in the long term, will positively influence the development of local communities in Ukraine.

Keywords: local self-government; public participation; territorial communities; decentralisation; local initiatives; electronic petitions; participatory budgeting; public consultations; advisory bodies; digitalisation; online consultations; electronic platforms; sustainable community development.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ	6
1.1. Громадська участь як елемент демократичного врядування	7
1.2. Нормативно-правове забезпечення громадської участі на місцевому рівні в Україні	14
РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	29
2.1. Інструменти прямої демократії	30
2.2. Консультативні механізми	37
2.3. Цифрові та інноваційні форми участі	45
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ	60
3.1. Сучасний стан використання інструментів громадської участі в органах місцевого самоврядування України	61
3.2. Ефективні практики зарубіжних країн та можливості їх адаптації в Україні	69
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи. Щороку 10 грудня в Україні та світі відзначається Міжнародний день прав людини (*Human Rights Day*), який акцентує увагу на універсальності та невід’ємності прав і свобод людини як основи людського існування. Конституція України відобразила ключові положення *Загальної декларації прав людини*, прийнятої резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Одним з ключових прав є право на участь в управлінні суспільством.

Поглиблення демократизації та розвиток локального самоврядування вимагають формування ефективних механізмів залучення громадян до ухвалення управлінських рішень. У контексті децентралізації, цифровізації публічного управління та зростання суспільного запиту на прозорість діяльності органів влади, інструменти громадської участі стають ключовими засобами забезпечення підзвітності, довіри та легітимності місцевих рішень. Незважаючи на наявність широкого нормативного підґрунтя, практична реалізація таких інструментів залишається нерівномірною, а їхній потенціал використовується неповною мірою. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження їх видів, ефективності та умов застосування для підвищення результативності місцевого врядування.

Ступінь наукової розробленості проблеми. Питання громадської участі у публічному управлінні є предметом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. У їхніх працях розглядаються різні аспекти демократичного врядування, взаємодії влади і громадянського суспільства, а також механізми залучення населення до процесів прийняття управлінських рішень. Серед українських дослідників значний внесок у розвиток цієї проблематики зробили В. Авер’янов, І. Коліушко, В. Тимощук, Ю. Шайгородський, В. Гошовська, І. Бекешкіна та інші. Їхні роботи присвячені питанням демократизації публічного управління, розвитку

місцевого самоврядування, удосконаленню правових засад участі громадян, а також формуванню політичної культури й довіри до влади.

У працях зарубіжних авторів, зокрема А. Гамільтона, Дж. Медісона, Дж. Джея, Р. Даля, Д. Істона, Ю. Габермаса, а також дослідників сучасної публічної політики – розкрито сутність партисипативної демократії, принципи відкритого врядування та роль громадян у формуванні державної політики.

Незважаючи на наявність значної кількості досліджень, питання ефективного застосування інструментів громадської участі в українських громадах залишається недостатньо вивченим. Актуальним є подальший аналіз практичного використання цих інструментів в умовах децентралізації, цифровізації та трансформації системи місцевого самоврядування.

Не применшуючи значення вже наявних наукових напрацювань, варто зазначити, що в умовах європейської інтеграції та подальшої демократизації публічного управління в Україні особливої актуальності набуває проведення глибших досліджень теоретичних засад місцевої партисипативної демократії. Водночас потребують уточнення сучасні підходи до визначення форм і інструментів участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні.

Мета дослідження – визначити зміст, класифікацію, особливості функціонування та ефективність інструментів громадської участі у процесі ухвалення рішень на місцевому рівні, а також сформулювати рекомендації щодо їх удосконалення та підвищення результативності.

Завдання дослідження:

- розглянути сутність громадської участі як елементу демократичного врядування;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення громадської участі на місцевому рівні в Україні;
- дослідити основні інструменти прямої демократії;
- проаналізувати консультативні механізми;
- з'ясувати особливості цифрових та інноваційних форм участі;

- проаналізувати сучасний стан використання інструментів громадської участі в органах місцевого самоврядування України;
- визначити ефективні практики зарубіжних країн та можливості їх адаптації в Україні.

Об’єкт дослідження – процеси громадської участі в системі місцевого самоврядування.

Предмет дослідження – інструменти та механізми залучення громадян до прийняття управлінських рішень на місцевому рівні.

Методологія дослідження. Методологічною основою роботи є системний підхід до аналізу процесів врядування та партисипації. Використано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння), а також спеціальні методи – інституціональний аналіз, контент-аналіз нормативно-правових актів, аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному дослідженні сучасних інструментів громадської участі в Україні в умовах децентралізації та їх порівнянні з міжнародною практикою. У дослідженні запропоновано авторське бачення удосконалення системи партисипативного управління на місцевому рівні, зокрема через розробку рекомендацій щодо інституціоналізації механізмів громадської участі, підвищення прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування.

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Однією з найбільших проблем, з якою сьогодні стикається Україна, є міграція населення. За перше півріччя 2025 року Державна прикордонна служба України зафіксувала понад 16,4 мільйона перетинів державного кордону. Це приблизно на 4% більше, ніж за той самий період минулого року. Більшість із них – це громадяни України: вони становлять близько 85% усіх перетинів, тобто понад 14 мільйонів.

Від січня до червня 2025 року з України виїхали 7,17 мільйона людей, а повернулися – 6,92 мільйона. Різниця становить близько 250 тисяч осіб, які не повернулися назад. Це менше, ніж торік, адже за перше півріччя 2024 року таких людей було близько 404 тисяч [64].

Головна причина цієї ситуації – війна в Україні. Але не тільки вона. Люди виїжджають, бо прагнуть знайти роботу, отримати стабільний дохід, мати доступ до якісної медицини, освіти й соціального захисту. Іншими словами, вони шукають кращих умов для життя. А якість життя на місцях залежить саме від органів місцевого самоврядування, бо сталий розвиток територіальних громад (сталий розвиток [65], за формулюванням ООН, – це розвиток суспільства, що дозволяє задовольняти потреби нинішнього покоління, не завдаючи при цьому шкоди можливостям майбутніх поколінь) є однією з найбільш актуальних потреб сучасної України. Розвиток місцевих громад та їх поліпшення – це продукт участі та роботи самих громадян. Іншими словами: ефективність вирішення місцевих проблем значно підвищується, якщо в цьому процесі беруть добровільну участь і пересічні громадяни. Зарубіжний і вітчизняний досвід свідчить про те, що без участі громадян регіональна політика перетворюється в байдуже «управління територіями» [69].

Об'єктивною передумовою прагнення громадян до участі у житті громади є наявність власних та спільних інтересів, яких неможливо

реалізувати без такої участі. І ці інтереси породжують бажання впливати на владу, а реалізація цього бажання потребує відповідних механізмів [1].

Необхідність участі громадськості прослідковується у багатьох сферах, зокрема, у запобіганні злочинності: «Хто, маючи можливість запобігти злочину, не робить цього, той йому сприяє (Луцій Анней Сенека мол.)» Тому переоцінити цю участь дійсно важко. Світовий досвід у сфері протидії злочинності доводить, що ця діяльність не може здійснюватися без участі громадськості. Україна в цьому питанні не є винятком, тому на законодавчому рівні закріпила можливість залучення громадськості до запобігання окремим злочинним проявам. Серед таких законодавчих актів слід назвати Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 р., Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 7 грудня 2017 року тощо. Але, на жаль, значна частина регламентованих законодавством положень використовуються обмежено, оскільки норми законів мають декларативний характер і не наділені практичним змістом. Майже єдиною і чинною на цей час в Україні спеціалізованою формою участі громадськості у запобіганні злочинності є громадські формування з охорони громадського порядку, які діють на підставі Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р. [10].

1.1. Громадська участь як елемент демократичного врядування

Розвиток громадської активності є ключовим елементом демократичного суспільства та ефективного публічного управління. Чинники, що впливають на громадську активність, варіюються залежно від рівня – місцевого, регіонального чи національного, і включають соціальні, економічні, політичні, культурні, технологічні та зовнішні аспекти. Кожен рівень має свої особливості, які визначають форми і масштаби участі громадян

у суспільному житті. Розуміння цих чинників дозволяє формувати сприятливі умови для активного залучення громадян у вирішення суспільно важливих питань, сприяючи стійкому розвитку та соціальній згуртованості [57, с. 201-202].

Якщо жителі населеного пункту позбавлені можливості впливати на рішення місцевої влади, висловлювати власну думку щодо важливих питань громади чи брати участь у процесі місцевого самоврядування, то важко говорити про те, що таке суспільство є по-справжньому демократичним і цивілізованим. Адже основою сучасного суспільства є участь громадян у прийнятті рішень, прозорість влади та її підзвітність перед людьми. Коли мешканці не мають змоги бути активними учасниками життя громади, а лише пасивно спостерігають за діями чиновників, то місцеве самоврядування втрачає свій сенс. Тому можливість громадян впливати на діяльність влади є одним із головних показників рівня розвитку суспільства і справжньої демократії [41].

Ідеї народовладдя та активної участі громадян у врядуванні були закладені ще у працях класиків політичної думки, які обґрунтовували принципи відповідальності влади перед народом, зокрема в статті «Записки Федераліста. Політичні есе Александера Гамільтона, Джеймса Медісона та Джона Джея» написані для видання «The Independent Journal» від 27 жовтня 1787 року, автори, звертаючись до народу штату Нью-Йорк, задалися питанням: «Чи здатні спільноти людей в результаті роздумів і за власним вибором дійсно засновувати хороші уряди або вони назавжди приречені волею випадку або насильства отримувати свої політичні конституції?» [19].

Лукашевський Ю.О. в своїй Дисертації «Розвиток інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні (на прикладі м. Львова)» 2024 р. зазначає, що зміцнення демократії в тоталітарних чи авторитарних режимах часто вимагає інноваційних підходів до участі громадян, оскільки традиційні демократичні процедури можуть бути обмеженими або недостатньо

ефективними. Проходження цього шляху може допомогти зробити демократію більш відкритою, доступною та різноманітною.

Теоретичні засади участі громадян у політичному процесі знайшли відображення у працях Р. Даля [12], зокрема у його концепціях поліархії та демократичної участі, де автор визначає громадську участь як необхідну умову стабільності демократії.

Поняття «участь» тісно пов'язане з поняттям «соціальна активність». Соціальна активність означає різні форми діяльності людей, які свідомо прагнуть розв'язувати важливі завдання, що стоять перед суспільством, певною групою людей або навіть цілою країною у конкретний історичний час.

Соціально активними можуть бути як окремі люди, так і колективи, спільноти чи навіть цілі соціальні групи. Усі вони є важливою частиною розвитку громади, адже саме активні громадяни становлять її головний ресурс. Без їхньої участі важко досягти справжніх змін чи розвитку на місцевому рівні.

Громадяни України можуть реалізовувати своє право брати участь у місцевому самоврядуванні через належність до певної територіальної громади. Територіальна громада – це об'єднання людей, які постійно живуть на одній території: у селі, селищі чи місті. Вона може бути як однією адміністративною одиницею, так і добровільним об'єднанням кількох населених пунктів, що мають спільний адміністративний центр. Саме такі громади є основою місцевого самоврядування і забезпечують можливість громадянам впливати на життя свого населеного пункту [53].

Участь громадян в управлінні державними справами – це законна та відкрита діяльність людей, спрямована на те, щоб впливати на ухвалення, виконання й контроль рішень, важливих для країни. Це може відбуватися як безпосередньо, так і через обраних представників у різних органах влади.

Отже, громадська участь – це сукупність дій, способів і засобів, за допомогою яких громадяни можуть брати участь у вирішенні питань, що стосуються їхнього життя. Вона охоплює різні форми взаємодії людей із

владою та дає можливість впливати на прийняття рішень, спрямованих на покращення умов у громаді та суспільстві загалом [73].

Тобто, громадська участь означає надану громадянам можливість відкрито заявляти про свою позицію, підтримувати її у взаємодії з однодумцями, обмінюватися поглядами, поширювати власні ідеї та впливати на діяльність органів державної влади й місцевого самоврядування шляхом організованої взаємодії.

На думку В. Солових, принцип громадської участі полягає в тому, що представники всіх соціальних верств мають мати можливість впливати на політичні процеси. Це означає, що інтереси громадян повинні бути враховані під час розроблення та ухвалення рішень органами влади завдяки активній участі суспільства [20].

Для того щоб участь громадян у процесі прийняття рішень була справді ефективною, потрібно забезпечити чесний, відкритий і рівноправний обмін думками між усіма учасниками. Це означає, що люди, представники громадських організацій і органи влади повинні слухати одне одного, поважати різні точки зору та шукати спільні рішення. Лише тоді можливо досягти справжнього діалогу, коли позиції громадянського суспільства будуть не просто висловлені, а й реально враховані під час ухвалення рішень органами публічної влади.

Відповідно до Керівних принципів Ради Європи, ефективна громадська участь можлива тільки за наявності певних базових умов. Насамперед це повага до прав людини, дотримання законів і принципів демократії. Влада має діяти відкрито, забезпечувати чесні та зрозумілі процедури, створювати безпечний і зручний простір для діалогу між владою та суспільством. У таких умовах громадяни почуваються почутими та впевненими у своїй ролі в управлінні державними справами.

Держава повинна також активно підтримувати середовище, у якому громадяни можуть вільно висловлювати свою позицію, створювати громадські об'єднання, проводити мирні зібрання та мати безперешкодний

доступ до інформації. Без цих свобод участь людей у суспільному житті стає формальною і не має реального впливу. Коли ж існують умови для відкритості, довіри та співпраці, громадяни отримують можливість не лише висловлювати свої думки, а й впливати на процеси, що відбуваються у країні та громадах.

Важливо також визнавати роль громадських організацій і рухів у сучасному демократичному суспільстві. Вони виконують функції посередників між владою та людьми, допомагають відстоювати інтереси різних соціальних груп, здійснюють контроль за діями чиновників і сприяють більшій прозорості управління. Саме завдяки громадянському суспільству формується активне, відповідальне й різноманітне середовище, у якому кожна людина може впливати на зміни. Таким чином, справжня громадська участь – це не просто формальна присутність у політичному процесі, а жива взаємодія між владою й суспільством, побудована на довірі, партнерстві та спільній відповідальності за розвиток держави [23].

Міжнародна асоціація з питань участі громадськості визначає кілька основних цінностей, на яких базується ефективна громадська участь [39]:

- Участь у прийнятті рішень повинні брати ті громадяни, на яких ці рішення впливають або які зацікавлені в їх результаті;
- Учасникам має бути надана можливість самим визначати, у який спосіб вони хочуть брати участь у процесі обговорення чи ухвалення рішень;
- Усім учасникам слід забезпечити доступ до необхідної та достовірної інформації, щоб вони могли повноцінно й свідомо брати участь у процесі;
- Потрібно враховувати та обговорювати інтереси й потреби усіх сторін – як громадськості, так і представників влади, щоб досягти взаєморозуміння;
- Громадянам має бути надана реальна можливість впливати на зміст та результати прийнятих рішень, а не просто формально брати участь у процесі;

– Учасників необхідно інформувати про те, як саме їхня участь та пропозиції вплинули на остаточне рішення, щоб підвищити рівень довіри та відкритості у відносинах між владою і суспільством.

Кодекс належної практики участі громадськості в процесі прийняття рішень містить такі керівні принципи участі громадськості [25, с.5-6].

Інформація – передбачає надання чіткої та зрозумілої інформації на всіх етапах вироблення політики, а також доступний формат інформації відповідно до принципів відкритості даних.

Консультації – на цій «серединці» органи влади збирають погляди громадян, інститутів громадянського суспільства щодо політики у певній сфері чи конкретного питання.

Діалог – це структурований, тривалий процес, в основі якого взаємні інтереси та обмін поглядами. Можна передбачити створення різних «платформ» як постійного місця для діалогу (регулярні громадські слухання, громадські форуми, консультативно-дорадчі органи тощо).

Активне залучення – форми, що виходять за межі інформування, консультації чи діалогу.

Тобто, важливим стандартом Кодексу є те, що усі рівні громадської участі актуальні на всіх етапах вироблення політики.

Варто звернути увагу на ключові стандарти Ради Європи, які визначають, як саме повинна відбуватися громадська участь у процесах прийняття рішень.

По-перше, громадяни мають мати можливість брати участь на всіх етапах прийняття рішень, які ухвалюються органами влади. Це означає, що їхня участь не повинна обмежуватися лише остаточним обговоренням, а має починатися ще на етапі планування чи підготовки рішень.

По-друге, для того щоб громадяни могли робити реальний і змістовний внесок, вони повинні завчасно отримувати всю необхідну й актуальну інформацію. Лише тоді їхня участь буде не формальною, а дієвою, адже люди зможуть впливати на рішення, поки його ще можна змінити або доповнити.

По-третє, органи публічної влади мають ретельно планувати процес залучення громадян. Важливо чітко визначити мету участі, коло учасників, часові межі та форми проведення обговорень, щоб забезпечити ефективність і прозорість цього процесу.

І нарешті, масштаби та формат громадської участі повинні відповідати важливості проблеми. Влада має прагнути залучити якомога ширше коло людей, особливо представників тих груп, які часто залишаються поза увагою – малозабезпечених, маргіналізованих чи вразливих категорій населення. Саме такий підхід допомагає зробити процес прийняття рішень більш справедливим, відкритим і демократичним.

Реалізація керівних принципів Ради Європи [17]. Щоб уможливити громадську участь, держави-члени повинні якомога ширше застосувати ці рекомендації та забезпечувати їх поширення відповідними органами публічної влади для вживання заходів із підвищення обізнаності, а також за потреби самостійно розповсюджувати ці рекомендації своїми офіційними мовами.

Де це доречно, держави-члени повинні ухвалити або адаптувати свої правила та заходи, щоб органи публічної влади могли застосовувати ці рекомендації.

Також необхідно приділити увагу важливим рекомендаціям ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) щодо відкритого врядування: рівні, справедливі можливості, залучення до всіх етапів циклу політики. Форми взаємодії повинні виражатися в комбінації законодавства та практики.

Включають різні рівні та форми залучення громадян, від пасивного спостереження до активного формування політики, від участі в місцевих референдумах до громадських слухань та створення громадських рад. Теоретичні моделі участі громадян у прийнятті рішень поділяються на дві основні категорії: моделі управління, що передбачають участь громадськості, та моделі самого процесу прийняття рішень. До перших належать різні форми залучення громадян, як-от громадські слухання та електронні петиції, тоді як

другі описують раціональні, поведінкові та ірраціональні підходи до вибору найкращої альтернативи.

Роль громадян у місцевому самоврядуванні настільки значна, що Верховна Рада України ухвалила новий Закон №3703 від 9 травня 2024 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування» [51]. Цим законом оновлено положення законів «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про статус депутатів місцевих рад». Завдяки цим змінам громадяни отримують більше можливостей безпосередньо брати участь у житті своєї громади. Закон визначає основні механізми, які дозволяють людям впливати на рішення місцевої влади, отримувати повну й своєчасну інформацію про її діяльність, а також брати участь у процесі ухвалення важливих рішень.

Документ також передбачає створення умов, за яких мешканці можуть долучатися до планування та розподілу коштів місцевого бюджету. Крім того, він підтримує проведення відкритих публічних консультацій і створення консультативно-дорадчих органів при місцевих радах та посадових особах. Це дає змогу жителям реально впливати на розвиток свого населеного пункту.

Окремо в законі уточнюються правила звітування місцевих голів і депутатів перед громадою. Тепер вони зобов'язані регулярно інформувати людей про свою діяльність, досягнення та використання бюджетних коштів. Це підвищує прозорість влади і зміцнює довіру між громадянами та їхніми представниками.

1.2. Нормативно-правове забезпечення громадської участі на місцевому рівні в Україні

Вагомий внесок у дослідження правових засад публічного управління та місцевого самоврядування зробили українські науковці В. Авер'янов [13], І. Коліушко та В. Тимощук [61], які акцентують на необхідності створення дієвих механізмів залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

Їхні підходи сприяли формуванню сучасного бачення правових основ публічної участі в Україні та визначенню ролі місцевих громад у системі децентралізованого управління.

Так, основним законом, який безпосередньо має відношення до питань громадської участі є Конституція України [28], ухвалена 28 червня 1996 року, визначає, що єдиним джерелом влади в нашій державі є народ. Саме народ здійснює владу як безпосередньо, так і через обрані органи державної влади та місцевого самоврядування. Це означає, що кожен громадянин має право брати участь у керуванні справами держави та своєї громади.

Право людей на участь в управлінні державою є дуже широким, адже воно поєднує в собі багато інших політичних прав і свобод, закріплених у Конституції. Серед них:

- право на свободу думки, слова та можливість відкрито висловлювати свої погляди [ст. 34];
- право створювати політичні партії чи громадські організації, щоб відстоювати свої права та інтереси [ст. 36];
- право проводити мирні зібрання, мітинги, демонстрації та походи [ст. 39];
- право звертатися до органів влади або посадових осіб – як особисто, так і письмово [ст. 40];
- право отримувати інформацію про стан навколишнього середовища, якість продуктів і товарів та вільно поширювати цю інформацію [ст. 50];
- право оскаржувати у суді рішення, дії чи бездіяльність влади або посадових осіб [ст. 55].

Конституція України створює всі необхідні умови для розвитку місцевого самоврядування та залучення громадян до участі в управлінні державними і місцевими справами. Вона гарантує людям можливість впливати на рішення влади, висловлювати свою позицію та захищати свої права демократичним шляхом.

Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», ухвалений 21 травня 1997 року, визначає, що кожен громадянин має право брати участь у місцевому самоврядуванні – тобто у справах своєї громади. Це право люди реалізують через належність до певної територіальної громади.

Закон забороняє будь-яку дискримінацію громадян під час участі в місцевому самоврядуванні. Тобто ніхто не може бути обмежений у правах через расу, колір шкіри, стать, політичні чи релігійні переконання, походження, мову, майновий стан чи місце проживання (ст. 3).

У 2024 році Верховна Рада ухвалила Закон №3703-IX, який вніс важливі зміни до чинного закону про місцеве самоврядування. Новою статтею 61 було визначено основні форми участі жителів громади у вирішенні місцевих питань. Тепер громадяни можуть впливати на життя своєї громади через:

- місцевий референдум – коли люди голосують за важливі рішення;
- загальні збори жителів – коли громада обговорює місцеві проблеми та ухвалює спільні рішення;
- місцеву ініціативу – коли мешканці самі пропонують ідеї або проекти;
- громадські слухання – відкриті зустрічі, де обговорюють важливі питання;
- участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету – тобто можливість вирішувати, на що витрачаються гроші громади;
- публічні консультації – коли влада запитує думку людей перед ухваленням рішень;
- роботу у консультативно-дорадчих органах – спеціальних групах при місцевій владі;
- громадське оцінювання діяльності влади – коли жителі оцінюють, як працюють посадовці;
- інші форми участі, якщо вони не суперечать закону.

Також передбачено, що мешканці можуть брати участь у вирішенні місцевих питань не лише особисто, а й онлайн – через сучасні інформаційні технології.

У статтях 7-15 цього Закону детально описано кожен з форм участі громади, щоб люди знали, як саме вони можуть впливати на рішення місцевої влади.

Закон України «Про місцеві вибори», ухвалений 14 липня 2015 року, тісно пов'язаний із громадською участю в управлінні місцевими справами. Саме через вибори громадяни реалізують своє головне політичне право – обирати представників до місцевої влади (ст. 6) і самим бути обраними (ст. 9).

Вибори є основним способом, завдяки якому формується легітимна влада на місцях. Вони дають людям можливість впливати на те, хто представлятиме їхні інтереси у сільській, селищній чи міській раді, а також на посадах голів громад. Це створює основу для подальшої співпраці між громадянами та обраними представниками.

Окрім голосування, громадяни можуть брати участь у виборчому процесі й по-іншому – наприклад, як спостерігачі чи члени виборчих комісій. Це також є проявом громадської активності та відповідальності за чесність і прозорість виборів.

Після виборів саме обрані ради та голови громад стають основними учасниками, через яких реалізуються інші механізми громадської участі – такі як місцеві ініціативи, громадські слухання, публічні консультації та електронні петиції.

Цей закон забезпечує можливість людям вільно обирати владу й створює правову основу для розвитку демократії та активної участі громади у вирішенні місцевих питань.

Закон України «Про звернення громадян», ухвалений 2 жовтня 1996 року, визначає, як саме громадяни можуть звертатися до органів влади, місцевого самоврядування, підприємств та установ. Він встановлює права і

обов'язки громадян та посадових осіб, описує види звернень, строки їх розгляду і відповідальність у разі порушення закону.

Цей закон гарантує кожній людині можливість висловити свою думку, подати заяву, клопотання чи скаргу до відповідних органів. Таке право мають не лише громадяни України, а й іноземці чи особи без громадянства, які законно перебувають на території нашої держави.

У законі детально пояснюється, що таке звернення громадян. Воно може бути письмовим або усним і поділяється на пропозиції, заяви, клопотання або скарги. Визначено також, як саме розглядаються такі звернення і які наслідки чекають на посадових осіб, якщо вони порушують встановлений порядок.

У 2015 році до закону внесли важливі зміни. Законом № 577-VIII було запроваджено електронні звернення та електронні петиції – це сучасні форми спілкування громадян із владою через інтернет. Електронна петиція стала зручним інструментом демократії, який дозволяє громадянам колективно звертатися до Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів або місцевих рад.

Цей закон допомагає забезпечити відкритість влади, прозорість її рішень і можливість кожного громадянина впливати на життя країни через звернення чи петицію.

Закон України «Про доступ до публічної інформації», ухвалений 13 січня 2011 року, гарантує право кожної людини отримувати інформацію, якою володіють органи влади, місцевого самоврядування або інші установи, що мають публічні дані. Його головна мета – зробити діяльність влади прозорою та відкритою для суспільства, а також забезпечити людям можливість знати, як приймаються рішення, які впливають на їхнє життя.

Закон має велике значення для розвитку громадської участі, адже саме завдяки доступу до інформації громадяни можуть контролювати роботу влади, робити пропозиції та брати участь у вирішенні важливих питань.

Дія цього закону ґрунтується на кількох основних принципах:

- *прозорість і відкритість влади*, тобто кожен має право знати, як працюють державні органи;
- *вільний доступ до інформації* – кожен може отримати, поширювати та використовувати публічні дані, якщо це не суперечить закону;
- *рівність усіх громадян* – ніхто не може бути обмежений у доступі до інформації через свою національність, мову, віросповідання, політичні погляди чи інші ознаки.

Закон покликаний створити зручні механізми для отримання публічної інформації і зробити владу підзвітною суспільству. Водночас він не стосується питань, пов'язаних із запитами органів влади під час виконання ними своїх службових обов'язків, а також не замінює закон про звернення громадян, який регулює інші види комунікації між людьми та владою.

Отже, цей закон допомагає забезпечити відкритість, довіру і діалог між державою та громадянами, що є важливою складовою демократичного суспільства.

Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 року визначає, як саме люди можуть об'єднуватися для вирішення місцевих питань у своїх громадах. Така форма участі допомагає мешканцям безпосередньо впливати на життя свого села, селища, міста чи окремого району.

Органи самоорганізації населення – це представницькі органи, які створюють самі жителі, щоб разом вирішувати певні місцеві проблеми. Вони можуть представляти інтереси мешканців перед місцевою радою, органами влади чи комунальними службами.

Такі органи можуть мати власні повноваження, які їм надає місцева рада, а також делеговані повноваження, тобто додаткові завдання, які рада передає для виконання.

У межах своєї діяльності органи самоорганізації населення можуть: представляти інтереси жителів на рівні місцевих рад і державних установ; допомагати у виконанні законів, рішень місцевої влади та рішень, прийнятих

на референдумах; пропонувати ідеї та зміни до місцевих програм розвитку і бюджетів; організовувати прибирання територій, озеленення, благоустрій дворів, облаштування дитячих майданчиків, догляд за кладовищами, парками тощо; залучати людей до збереження історичних пам'яток, ремонту доріг, ліквідації наслідків стихійних лих; контролювати якість житлово-комунальних послуг і ремонтів у житлових будинках; допомагати школам, культурним і спортивним закладам у проведенні заходів для населення; організовувати підтримку для людей похилого віку, малозабезпечених родин, дітей-сиріт, людей з інвалідністю та інших вразливих груп; допомагати пожежним службам і поліції у питаннях безпеки та порядку; розглядати звернення громадян і вести їх прийом; інформувати людей про свою діяльність і організовувати обговорення важливих питань.

Такі органи починають офіційно діяти з моменту їх легалізації, тобто офіційної реєстрації. Вони можуть виконувати свої повноваження доти, доки офіційно не припинять роботу.

Місцева влада, у свою чергу, повинна підтримувати ці органи – передавати їм кошти, обладнання чи інші ресурси, щоб вони могли виконувати свої завдання, а також здійснювати контроль за їхньою діяльністю.

Цей закон створює умови для того, щоб жителі мали реальну можливість брати участь у розвитку своїх громад, вирішувати повсякденні питання і робити своє місто чи село кращим.

Закон України «Про інформацію» (прийнятий 2 жовтня 1992 року) визначає основні правила, за якими кожна людина має право отримувати, використовувати, поширювати, зберігати й захищати інформацію. Це право є дуже важливим для громадської участі, адже дозволяє людям знати, що відбувається в державі, як працюють органи влади, і на основі цієї інформації брати участь у суспільному житті.

Стаття 5 цього закону говорить, що кожен має право на інформацію – тобто може вільно дізнаватися і поширювати дані, які потрібні для реалізації своїх прав та інтересів. Водночас, користуючись цим правом, людина не

повинна порушувати права інших – наприклад, розголошувати конфіденційну чи особисту інформацію про інших осіб.

Щоб це право дійсно працювало, закон передбачає державний і громадський контроль за тим, як дотримуються правила щодо інформації. Це означає, що і влада, і громадські організації можуть перевіряти, чи забезпечується відкритість, прозорість і доступність даних для громадян.

Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (прийнятий 5 лютого 2015 року) став одним із ключових документів реформи децентралізації в Україні. Його головна мета – створити ефективну систему місцевого самоврядування, коли громади самі вирішують більшість питань місцевого значення. Ця реформа розпочалася у 2014 році, коли держава вирішила передати більше повноважень і ресурсів на місця. Відтоді громади почали об'єднуватися, щоб мати більше можливостей для розвитку, краще керувати коштами, будувати школи, ремонтувати дороги, покращувати медицину та надавати якісні послуги людям.

Закон визначає, як саме відбувається процес добровільного об'єднання сіл, селищ і міст, а також приєднання до вже створених громад. Це робиться лише за згодою самих жителів і на основі таких принципів, як:

- законність і добровільність – громади об'єднуються тільки за власним бажанням;
- економічна ефективність – щоб спільно використовувати ресурси та розвивати територію;
- державна підтримка – держава допомагає фінансово й організаційно;
- прозорість і відкритість – усі рішення мають прийматися відкрито, з урахуванням думки людей;
- відповідальність – місцева влада відповідає перед громадою за результати своєї роботи.

Таким чином, цей закон створив основу для появи об'єднаних територіальних громад (ОТГ) – нової форми місцевої влади, яка ближча до людей, краще знає їхні потреби й може ефективно діяти на місцях [60].

Закон України «Про публічні консультації» від 20 червня 2024 року № 3841-IX. створює правові умови для активнішої участі громадян у процесі державного управління та забезпечує врахування їхніх інтересів під час ухвалення рішень. Документ зобов'язує органи виконавчої влади та місцевого самоврядування проводити публічні консультації, визначає їх порядок, строки та форми (електронні, публічні обговорення, адресні консультації). Також закон передбачає створення єдиної онлайн-платформи для взаємодії з громадськістю. До запуску цієї платформи консультації можуть проводитися на офіційних вебсайтах або сторінках у соціальних мережах. Закон набирає чинності через 12 місяців після скасування воєнного стану, а органи місцевого самоврядування повинні за півроку підготувати відповідні нормативні акти для його реалізації.

Постанова Кабінету Міністрів України № 996 від 3 листопада 2010 року «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» є важливим документом, який регулює питання взаємодії між владою та громадськістю. Її головна мета полягає у тому, щоб створити умови для реальної участі громадян у прийнятті державних рішень і забезпечити прозорість діяльності органів виконавчої влади.

Цією постановою затверджено два основні документи: Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, а також Типове положення про громадську раду при міністерствах, центральних органах виконавчої влади, місцевих державних адміністраціях та інших органах. Вони визначають, як саме має здійснюватися залучення громадян до процесів ухвалення рішень, які інструменти для цього використовуються та яким чином органи влади повинні організовувати діалог із суспільством.

Згідно з Порядком проведення консультацій, органи виконавчої влади повинні регулярно проводити зустрічі, обговорення, публічні консультації з громадянами, експертами та представниками громадських організацій. Такі заходи проводяться з метою залучення людей до управління державними

справами, забезпечення відкритого доступу до інформації про діяльність органів влади, а також створення атмосфери гласності, відкритості й прозорості. Консультації дозволяють враховувати позиції різних соціальних груп, а також допомагають органам влади ухвалювати рішення, які відповідають інтересам суспільства.

Постанова передбачає, що завдяки проведенню таких консультацій формується постійний і конструктивний діалог між владою та громадянами. Це сприяє підвищенню якості державних рішень, адже при їх підготовці враховується думка громадськості. Крім того, такий підхід підвищує довіру населення до влади та забезпечує більш ефективне виконання прийнятих рішень.

Важливою складовою цієї постанови є створення громадських рад при органах виконавчої влади. Громадська рада – це консультативно-дорадчий орган, який формується з представників громадських організацій, професійних спілок, експертів та інших зацікавлених осіб. Її основна мета полягає у тому, щоб забезпечити реальну участь громадян у формуванні та реалізації державної політики на всіх рівнях – від місцевого до загальнодержавного.

Громадські ради мають низку важливих завдань. Вони допомагають громадянам реалізувати їхнє конституційне право брати участь в управлінні державою, сприяють врахуванню громадської думки при розробці державних рішень, залучають різні групи населення до консультацій, проводять моніторинг виконання державних програм і аналізують ефективність роботи органів влади. Крім того, громадські ради готують експертні пропозиції, висновки, аналітичні матеріали, які можуть бути використані під час формування або коригування політики держави. Також громадські ради, а також інститути громадянського суспільства можуть проводити громадську експертизу діяльності органу виконавчої влади в порядку передбаченому Постановою Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 р. № 976 «Про

затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади»

Громадська експертиза діяльності органів виконавчої влади – це проведення інститутами громадянського суспільства (ІГС), громадськими радами оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі [33, с. 28].

Постанова Кабінету Міністрів України № 996 створює правові механізми, що дозволяють налагодити системну взаємодію між владою і громадськістю. Вона сприяє розвитку демократії, формуванню відкритої державної політики, підвищенню рівня довіри до органів влади та реальному залученню громадян до прийняття рішень, які впливають на життя суспільства.

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року після закінчення Другої світової війни, стала першим міжнародним документом, який визначив основні, невід'ємні права кожної людини, незалежно від її походження, статі, мови чи віри. Декларація поклала початок розвитку сучасного розуміння демократії та прав людини.

Одним із ключових положень Декларації є право кожної людини брати участь в управлінні своєю державою. Це означає, що громадяни мають можливість впливати на діяльність влади – безпосередньо або через своїх вільно обраних представників. Усі люди мають рівне право доступу до державної служби у своїй країні. Також у документі наголошено, що саме воля народу є основою влади уряду. Ця воля має виражатися через чесні, періодичні вибори, які проводяться на основі загального та рівного виборчого права, шляхом таємного голосування чи інших форм, що гарантують свободу вибору.

Європейська конвенція з прав людини, підписана 4 листопада 1950 року, стала логічним продовженням і розвитком принципів, закладених у Загальній декларації. Україна приєдналася до Конвенції 17 липня 1997 року, і з цього

часу документ має для нашої держави юридичну силу [16]. Конвенція була створена країнами – членами Ради Європи з метою зміцнення єдності між державами та забезпечення захисту основних прав і свобод кожної людини. Вона гарантує, що права, визначені у документі, є обов’язковими для виконання державами-учасниками. Також у Конвенції підкреслюється, що жодне з її положень не може бути витлумачене як таке, що обмежує або применшує вже існуючі права людини, які закріплені в законах або міжнародних угодах.

Іншими словами, Конвенція стала важливим кроком до побудови єдиного європейського простору, у якому головною цінністю є людина, її права, свободи та гідність. Цей документ визначає не лише стандарти поведінки держав щодо своїх громадян, а й створює реальні механізми захисту прав – зокрема, через діяльність Європейського суду з прав людини, до якого може звернутися кожна людина, якщо її права були порушені.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий ООН 16 грудня 1966 року, ратифікований Україною у 1973 році, став логічним продовженням Загальної декларації прав людини і має велике значення для розвитку демократії та громадської участі.

Пакт гарантує кожній людині рівні права у сфері громадського та політичного життя. Зокрема, стаття 25 встановлює, що кожен громадянин має право без будь-якої дискримінації брати участь у веденні державних справ – як безпосередньо, так і через вільно обраних представників. Кожен має право голосувати і бути обраним на чесних, періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права, з дотриманням принципу таємного голосування. Такі вибори повинні гарантувати свободу волевиявлення громадян. Також усі мають рівний доступ до державної служби, без необґрунтованих обмежень чи переваг.

Іншими словами, цей Пакт захищає право людини брати участь у політичному житті своєї країни, впливати на рішення влади та обирати тих, хто представлятиме її інтереси.

Європейська хартія місцевого самоврядування, підписана у Страсбурзі 15 жовтня 1985 року, стала важливим документом, який закріпив принципи місцевої демократії. Україна підписала Хартію 6 листопада 1996 року, ратифікувала її 15 липня 1997 року, а чинності для нашої держави вона набула 1 січня 1998 року.

Головна ідея Хартії полягає у визнанні принципу субсидіарності. Це означає, що питання, які можна ефективно вирішити на місцевому рівні, повинні належати до компетенції органів місцевого самоврядування, а не центральної влади. Іншими словами, рішення мають прийматися максимально близько до людей, яких вони стосуються.

Такий підхід дозволяє громадам самостійно розв'язувати місцеві проблеми, краще розуміти потреби мешканців і діяти оперативніше. Хартія також закріплює право громад на власні ресурси, фінансову незалежність і самоврядування. Вона стала основою для розвитку демократичних процесів у європейських країнах, зокрема й в Україні, де децентралізація влади стала важливим кроком до зміцнення громад і розширення участі людей у вирішенні питань місцевого значення.

Кодекс належної практики з питань громадської участі у процесі прийняття рішень, ухвалений Радою Європи 1 жовтня 2009 року, визначає основні правила і принципи, як громадяни можуть брати участь у прийнятті важливих рішень [25].

У документі зазначено, що однією з головних проблем сучасної демократії є відчуження людей від політики – багато громадян не відчують, що можуть реально впливати на рішення влади

Саме тому громадянське суспільство – тобто об'єднання, ініціативи, громадські організації – відіграє важливу роль. Воно дає людям можливість висловлювати свої думки, брати участь у суспільному житті, впливати на дії влади, навіть якщо вони не належать до політичних партій. Кодекс визначає, що участь громадян у прийнятті рішень має ґрунтуватися на відкритості, довірі, рівності можливостей і доступі до інформації. Головна ідея документа

– створити умови, за яких влада і громадяни можуть спільно вирішувати суспільні проблеми.

Європейська хартія участі молоді у місцевому та регіональному житті – ще один важливий документ Ради Європи [47]. Вона була прийнята у 1992 році, оновлена в 2003 році, і зараз знову проходить перегляд, який розпочався у червні 2024 року та має завершитися до кінця 2025 року, коли Мальта головуватиме в Комітеті міністрів Ради Європи.

Мета оновлення Хартії – пристосувати її до сучасних умов. Сьогодні молодь все менше бере участь у традиційній політиці, тому потрібно враховувати нові реалії – розвиток цифрових технологій, вплив соціальних мереж, появу нових способів громадської активності.

У преамбулі оновленої Хартії наголошується, що активна участь молоді – основа демократичного суспільства. Молоді люди повинні мати реальні можливості впливати на рішення, які стосуються їхнього життя. Якщо політика враховує інтереси молоді, це стимулює їх бути активнішими і відповідальнішими громадянами.

Хартія складається з трьох частин, у яких розглядаються різні форми участі молодих людей на місцевому рівні – від участі у прийнятті рішень до реалізації власних ініціатив у громадах. Її головна ідея полягає в тому, що майбутнє демократії залежить від того, наскільки молодь залучена до життя суспільства.

Орхуська Конвенція – це міжнародний документ, який гарантує людям право знати, впливати та захищати свої інтереси у питаннях, що стосуються довкілля [27]. Україна приєдналася до Конвенції у 1999 році (Закон №832-XIV від 6 липня 1999 року). Її головна мета – забезпечити кожній людині право жити в безпечному і здоровому середовищі, сприятливому для життя та добробуту.

Конвенція встановлює три основні права громадян: право на доступ до інформації про стан довкілля; право брати участь у прийнятті рішень, які

можуть впливати на навколишнє середовище; право на доступ до правосуддя, якщо ці права порушуються.

У документі пояснюється, хто така “громадськість” – це будь-які фізичні або юридичні особи, їхні об’єднання чи організації, які діють відповідно до законів країни.

Також виділено поняття “зацікавлена громадськість” – це ті громадяни або організації, на яких можуть вплинути рішення, що стосуються довкілля, або які мають інтерес до цих питань. Зокрема, екологічні громадські організації автоматично вважаються зацікавленими сторонами.

Конвенція гарантує, що всі люди мають рівні права на доступ до екологічної інформації, участь у прийнятті рішень і звернення до суду незалежно від громадянства, національності чи місця проживання. Такі самі правила діють і для організацій – їх не можна дискримінувати через країну реєстрації чи місце діяльності.

Завдяки Орхуській Конвенції кожен громадянин має можливість не лише знати про стан довкілля, а й впливати на те, як приймаються рішення у цій сфері.

Таким чином, громадська участь посилює прозорість, підзвітність і ефективність влади, формуючи довіру до інституцій. У сучасній демократичній теорії вона розглядається як ключовий механізм залучення громадян до прийняття рішень і забезпечення їх легітимності. Участь виконує функцію зворотного зв’язку між владою та суспільством і реалізується як через інформування, так і через активне залучення громадян, що відрізняються рівнем впливу на результати рішень. Нормативно-правова база України визначає основні форми участі, проте практика засвідчує потребу в гармонізації стандартів та удосконаленні регулювання. Загалом громадська участь є інструментом співвироблення рішень і підвищення якості управління, а теоретичний аналіз її принципів і моделей формує підґрунтя для дослідження практичних механізмів участі на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2. ІНСТРУМЕНТИ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ ПРИ ПРИЙНЯТТІ РІШЕНЬ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

У статті 5 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (від 1 липня 2010 року №2411-VI) визначено головні принципи державної політики у сфері розвитку громадянського суспільства [52].

Серед них – утвердження громадянського суспільства як основи демократії, налагодження співпраці між органами влади та громадянами, проведення громадського контролю за роботою влади, а також розвиток політичної системи на основі багатопартійності. Закон підкреслює важливість консультацій з громадськістю, регулярного проведення референдумів і забезпечення активної участі людей у прийнятті важливих рішень.

В Україні вже тривалий час існують закони, які визначають порядок участі громади в місцевому управлінні. Такі форми участі називають місцевою демократією або демократією участі – це коли мешканці можуть безпосередньо впливати на рішення, що стосуються їхнього життя.

Однак ще донедавна місцева влада часто була лише формальністю. Багато голів громад і депутатів місцевих рад діяли не в інтересах людей, а за вказівкою центральної влади або партійного керівництва. Через це громадяни втратили довіру до місцевої демократії – вона існувала лише “на папері”.

Серед причин такого стану були постійні скарги посадовців, що “всі гроші забрав Київ”, а також відсутність реальних місцевих правил і процедур, які б дозволяли людям користуватися своїми правами. Хоча закон «Про місцеве самоврядування» такі можливості громадам надає, часто вони просто не працювали через брак політичної волі.

Після Революції Гідності ситуація почала змінюватися. Незважаючи на анексію Криму, війну з Росією та політичні труднощі, в Україні вдалося створити законодавчу і фінансову основу для справжнього європейського місцевого самоврядування.

Тепер головне завдання – змінити мислення самих людей. Вони мають усвідомити, що доля їхньої громади залежить не від чиновників “зверху”, а від них самих. Лише активна участь жителів може забезпечити розвиток, добробут і порядок у місцевих громадах [63].

Розвиток громадської активності є ключовим елементом демократичного суспільства та ефективного публічного управління. Чинники, що впливають на громадську активність, варіюються залежно від рівня – місцевого, регіонального чи національного, і включають соціальні, економічні, політичні, культурні, технологічні та зовнішні аспекти. Кожен рівень має свої особливості, які визначають форми і масштаби участі громадян у суспільному житті. Розуміння цих чинників дозволяє формувати сприятливі умови для активного залучення громадян у вирішення суспільно важливих питань, сприяючи стійкому розвитку та соціальній згуртованості [58].

2.1. Інструменти прямої демократії

Формами прямої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення є: місцеві ініціативи, референдуми, петиції.

Місцева ініціатива – це одна з форм безпосередньої участі мешканців територіальної громади в управлінні місцевими справами. За допомогою місцевих ініціатив громадяни можуть самотійно порушити питання, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування у сферах землекористування, благоустрою, соціальних послуг, освіти, медицини чи екології, який обов’язково розглядається на пленарному засіданні відповідної ради. Правовою підставою застосування цього механізму є стаття 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Такі ініціативи сприяють більш тісній взаємодії громадян із владою, підвищують рівень довіри та забезпечують прозорість ухвалення рішень.

Відповідно до Словника [68] слово ініціатива означає: 1) спонукання до дії, почин; 2) керівна роль у будь-яких діях; 3) підприємливість, здатність до самостійних активних дій; 4) пропозиція, висунута для обговорення.

Тобто закон акцентує увагу практично лише на четвертому трактуванні цього слова, а в наукових виданнях дане поняття розглядається у всіх можливих значеннях. Так, сучасні науковці пропонують місцеву ініціативу трактувати як самостійні активні дії членів громади, безпосередню участь у керуванні процесами місцевого розвитку мешканців населеного пункту, спонукання органів місцевого самоврядування до дій, у тому числі шляхом висунення пропозицій з метою покращення самоврядної територіальної громади.

Коли громадяни безпосередньо долучаються до процесу вирішення проблем та ухвалення рішень, вони стають активними учасниками розв'язання питань, що стосуються їхньої громади. У результаті формується відчуття спільної відповідальності за прийняті рішення, що підвищує рівень довіри до влади та зменшує ймовірність спротиву чи критики з боку населення. Крім того, рішення, вироблені із залученням громадськості, зазвичай є більш обґрунтованими, життєздатними та ефективними в реалізації.

Переваги місцевої ініціативи:

- конкретність пропозицій – місцева ініціатива подається до місцевої ради у формі обґрунтованої пропозиції або готового проєкту рішення, який може бути безпосередньо винесений на розгляд та голосування депутатів;
- реальність впливу – депутати отримують для розгляду документ, що належить до компетенції органів місцевого самоврядування та відповідає встановленим вимогам, що забезпечує можливість його практичного ухвалення;
- консолідація громади – підписанти ініціативи усвідомлюють наявність підтримки своїх ідей серед однодумців, а ініціативна група отримує мотивацію активно сприяти розгляду та прийняттю запропонованого рішення місцевою радою.

Кращі практики щодо того, як громадяни можуть подати місцеву ініціативу на розгляд місцевої ради, передбачають просту та зрозумілу процедуру [30]

Ініціативна група, яка готує таку пропозицію, має складатися не більше ніж із 10 осіб. Для її створення не потрібно проходити складну або окрему процедуру – достатньо домовитися між собою про спільну роботу.

Щоб підтримати місцеву ініціативу, потрібно зібрати певну кількість підписів жителів громади. Їхня кількість залежить від розміру населеного пункту:

- якщо у громаді від 1 000 до 100 000 мешканців – достатньо 100 підписів;
- якщо від 100 000 до 500 000 мешканців – до 250 підписів;
- якщо від 500 000 до 1 мільйона – до 500 підписів;
- якщо понад 1 мільйон жителів – до 700 підписів.

Щоб подати ініціативу, потрібно підготувати кілька основних документів: повідомлення про подання місцевої ініціативи; проєкт рішення або письмову пропозицію; пояснювальну записку чи опис проблеми; підписні листи з підтримкою ініціативи.

Також важливо, що законом чітко визначено обмежений перелік причин, через які місцева рада може відмовити у реєстрації ініціативи. Тобто відмовити без підстав не мають права.

Крім того, працівники місцевої ради повинні допомагати громадянам у підготовці проєкту рішення, якщо це потрібно. Усі подані ініціативи, незалежно від висновків чи рекомендацій, обов’язково виносяться на розгляд сесії ради.

Такі ініціативи розглядають на черговому або найближчому засіданні ради, а представник ініціативної групи має право особисто виступити і представити пропозицію депутатам.

Після розгляду рада повинна ухвалити вмотивоване рішення, тобто обґрунтовано пояснити, чому пропозицію підтримано або відхилено.

Розгляд місцевої ініціативи відбувається публічно – на відкритому засіданні ради, де присутні члени ініціативної групи. Після цього рішення ради обов'язково оприлюднюється, щоб громадськість могла з ним ознайомитись. Навіть під час воєнного стану цей механізм участі громадян залишається важливим, адже він дає людям змогу реально впливати на місцеву політику та рішення влади.

Досвід інших країн показує, що ті політичні рішення, які були підготовлені за участі громадян і отримали їхню підтримку, набагато успішніше впроваджуються на практиці. Натомість політика, яка викликає спротив або про яку люди мало знають, часто стикається з труднощами у реалізації. Якщо громадяни відчують, що вони долучалися до створення певних рішень, вони з більшою готовністю їх підтримують і виконують.

Місцевий референдум. До 28 листопада 2012 року в Україні діяв Закон «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 3 липня 1991 року. У ньому визначалися правила проведення таких референдумів, порядок участі громадян і коло питань, які могли виноситися на розгляд. Проте після ухвалення нового Закону «Про всеукраїнський референдум» у листопаді 2012 року попередній закон втратив чинність. Згодом, у 2018 році, Конституційний Суд визнав і цей новий закон неконституційним.

Сьогодні в Україні немає чинного закону, який би регулював порядок проведення місцевих референдумів, хоча Конституція України передбачає можливість їх проведення. Це означає, що правова база для реалізації цього важливого інструменту громадської участі поки що відсутня.

19 травня 2021 року у Верховній Раді України групою з 112 народних депутатів було зареєстровано законопроект №5512 «Про місцевий референдум» [56], спрямований на врегулювання правовідносин, що виникають у процесі організації та проведення місцевих референдумів відповідно до вимог Конституції України.

Розроблення законопроекту здійснювалося за участі представників Уряду, Центральної виборчої комісії, органів місцевого самоврядування та

інститутів громадянського суспільства у межах діяльності парламентської Робочої групи з питань народовладдя, яка розпочала роботу на початку 2021 року.

Законопроект визначає і основні принципи проведення місцевого референдуму. Це право кожного громадянина голосувати на рівних умовах, особисто та лише один раз. Голосування має бути прямим, добровільним і таємним. Процес проведення референдуму повинен бути публічним і відкритим, щоб забезпечити чесність і прозорість.

У законопроекті визначено, з яких питань можна проводити місцевий референдум. Зокрема, це можуть бути питання про затвердження статуту територіальної громади або зміни до нього, затвердження програми розвитку громади, дострокове припинення повноважень місцевої ради чи голови громади. Також на референдум можна винести питання про скасування чи зміну чинного рішення місцевої ради або будь-яке інше важливе питання місцевого значення, яке входить до компетенції громади згідно з Конституцією та законами України.

Водночас є чіткий перелік питань, які не можна виносити на місцевий референдум. Це питання, що належать до всеукраїнського рівня, а також ті, що суперечать Конституції або законам України. Заборонено проводити референдуми, якщо вони спрямовані проти незалежності чи територіальної цілісності України, створюють загрозу національній безпеці або можуть розпалювати ворожнечу за етнічними, релігійними чи расовими ознаками. Не допускаються також питання, які належать до компетенції державних органів влади, а не місцевого самоврядування. На місцевому референдумі не можна вирішувати питання, що стосуються державних делегованих повноважень, змін до місцевого бюджету, встановлення тарифів на комунальні послуги чи скасування індивідуальних рішень органів місцевої влади. Також заборонено приймати через референдум нові нормативно-правові акти.

Окремо зазначено, що місцеві референдуми не можуть проводитися в селах, селищах і містах Автономної Республіки Крим, а також у населених пунктах окупованих районів Донецької та Луганської областей – до моменту повного відновлення контролю України над цими територіями. Проведення референдумів там буде можливим лише через три роки після того, як Російська Федерація припинить окупацію, свої збройні дії та виведе війська з території України. Тобто, такі референдуми зможуть відбутися лише тоді, коли буде повністю відновлено суверенітет України.

Головне науково-експертне управління Апарату Верховної ради, Міністерство цифрової трансформації, Комітет Верховної ради України з питань бюджету розглянули законопроект та підтримали необхідність прийняття закону, який врегулює питання організації та проведення місцевого референдуму. Адже відсутність законодавчого механізму реалізації конституційного права громадян брати участь в управлінні державними справами через місцевий референдум (ст. 38 Конституції України) є істотною прогалиною вітчизняного законодавства. За результатами аналізу поданого законопроекту в цілому позитивно оцінено його комплексний характер та детальну регламентацію процедур організації та проведення референдуму (які значною мірою викладені за аналогією із процедурами Виборчого кодексу України). Разом з цим, висловлена необхідність узгодити новий законопроект із виборчим законодавством і європейськими нормами.

Сьогодні основними документами, які визначають правові засади проведення місцевих референдумів в Україні, є Конституція України та Закон «Про місцеве самоврядування в Україні».

У статті 38 Конституції сказано, що кожен громадянин має право брати участь в управлінні державними справами, у виборах і референдумах – як всеукраїнських, так і місцевих. Стаття 69 уточнює, що народне волевиявлення відбувається через вибори, референдуми та інші форми безпосередньої демократії.

У статті 7 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що місцевий референдум – це спосіб, за допомогою якого територіальна громада може безпосередньо вирішувати питання місцевого значення. На нього можна виносити будь-які питання, які належать до компетенції органів місцевого самоврядування. Але ті питання, що відносяться до державної влади, не можуть розглядатися на місцевому рівні. Рішення, прийняті на місцевому референдумі, є обов’язковими для виконання на території громади. Порядок його проведення, як і перелік питань, що вирішуються виключно через референдум, має бути визначений окремим законом.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 14 березня 2014 року (справа про проведення референдуму в Криму) підкреслив, що участь у референдумі – це конституційне право кожного громадянина. Суд пояснив, що на всеукраїнський референдум можна виносити питання загальнодержавного значення, які стосуються всієї країни, а на місцевий – лише ті, що належать до повноважень місцевої влади конкретної громади.

Незважаючи на ці труднощі, проведення місцевих референдумів має велике значення. Вони дозволяють людям безпосередньо впливати на рішення, які стосуються їхнього життя, і сприяють розвитку демократії на місцевому рівні. Тому в майбутньому потрібно створити належні правові умови, щоб громадяни могли активно брати участь у вирішенні питань громади через механізм місцевих референдумів [69].

Петиція (від лат. *petitio* - прохання, звернення) є однією з найдавніших форм звернення громадян до органів влади, що полягає у колективному або індивідуальному письмовому проханні про вирішення певного суспільно значущого питання. Такий інструмент демократичної участі забезпечує реалізацію конституційного права громадян звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування з пропозиціями, заявами чи скаргами. На відміну від електронних петицій, традиційна петиція подається у письмовій формі та може бути ініційована будь-яким членом територіальної громади. Її

метою є привернення уваги органів влади до конкретної проблеми та стимулювання ухвалення відповідних управлінських рішень.

Якщо звернутися до словників, то слово «петиція» має переклади, всі схожі за суттю: подання, чолобитна, звернення, клопотання, сутребина, заклик, висува, спільнолист та ін. [74].

Відповідно Великого тлумачного словнику сучасної української мови: «петиція» - письмове, перев. колективне прохання, клопотання, звернене до державних керівних установ або до голови уряду [5].

Таким чином, петиція – це форма колективного або індивідуального звернення громадян до органів державної влади, місцевого самоврядування, установ чи організацій з метою порушення певного питання, ініціювання змін або розв’язання суспільно важливих проблем. Такий інструмент участі дозволяє громадянам офіційно висловлювати свою позицію, впливати на процес ухвалення рішень та сприяти удосконаленню державної політики.

Іншими словами, петиція є письмовим проханням або вимогою громадян, спрямованою на привернення уваги до конкретної проблеми чи пропозиції щодо її вирішення. Вона виступає важливим механізмом реалізації права громадян на участь в управлінні державними справами, гарантованого статтею 40 Конституції України (усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк).

2.2. Консультативні механізми

Консультативні механізми громадської участі – це інструменти для залучення громадян до обговорення та прийняття рішень органами влади, які включають публічні обговорення, громадські слухання, електронні консультації, створення дорадчих органів та вивчення громадської думки. Ці

механізми сприяють забезпеченню відкритості, прозорості та підзвітності влади, даючи громадянам можливість впливати на процеси управління та реалізацію політик, що відповідають їхнім інтересам.

У громадах люди можуть впливати на різні рішення місцевої влади – наприклад, щодо перейменування вулиць, реконструкції парків чи затвердження планів забудови. Це можливо завдяки громадським слуханням. Вони дають змогу мешканцям висловлювати свою думку, ставити запитання і навіть впливати на те, яким буде остаточне рішення влади.

Громадські слухання – це одна з найефективніших форм місцевої демократії. Їхня головна мета – дати людям можливість брати участь у вирішенні питань, що стосуються їхнього життя. Переваги таких слухань полягають у тому, що вони допомагають: залучати жителів до прийняття рішень у громаді; робити роботу влади більш відкритою і зрозумілою; формувати спільну відповідальність громадян і посадовців за ухвалені рішення.

Для жителів громади слухання – це шанс напряду поспілкуватися з депутатами та представниками влади, дізнатися про важливі питання, висловити свої зауваження або пропозиції.

Для органів влади це – зручний спосіб зрозуміти, як громадяни ставляться до тих чи інших планів, отримати зворотний зв'язок і підтримку для їх реалізації.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», громадяни мають право зустрічатися з депутатами і посадовими особами, щоб обговорювати важливі для громади питання. Слухання можуть проводитися як для всієї громади, так і для окремих її частин – села, мікрорайону чи навіть однієї вулиці. Ініціювати їх можуть як самі жителі, так і органи місцевої влади, депутати або старости.

Проведення громадських слухань є обов'язковим у випадках, коли ухвалюються або змінюються важливі документи, наприклад, статут громади, програми розвитку чи місцевий бюджет.

Після проведення слухань влада зобов'язана розглянути всі пропозиції мешканців протягом 30 днів. Прийняті рішення мають бути оприлюднені з поясненнями, які пропозиції були враховані, а які – ні, і чому.

Порядок проведення слухань визначається у статуті громади. Органи влади повинні забезпечити всі технічні та організаційні умови для їхнього проведення, щоб участь могли взяти всі бажаючі.

Публічні консультації. У 2024 році до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» внесли зміни. Нова стаття 13² встановлює, що жителі громади мають право брати участь у публічних консультаціях, які організовують органи місцевого самоврядування. Під час таких консультацій люди можуть подавати свої пропозиції та ідеї щодо вирішення питань місцевого значення.

Порядок проведення таких консультацій визначається законом. Важливо, що на кожному етапі роботи влади – від планування до прийняття рішення – інформація має бути відкритою і доступною для громадськості. Етап консультацій є обов'язковим, адже саме він забезпечує врахування думки людей. Влада повинна не тільки збирати пропозиції, а й пояснювати, як саме вони були враховані або чому були відхилені.

Публічні консультації – це спосіб взаємодії влади з громадянами, організаціями чи експертами. Їхня мета – почути різні думки, щоб ухвалювати рішення більш виважено та справедливо. Таким чином, це ще один важливий інструмент демократії, який допомагає зробити владу ближчою до людей.

Загальними принципами консультацій є участь (залучення до консультацій), прозорість, підзвітність; ефективність; узгодженість.

Мінімальними стандартами проведення консультацій є чіткий зміст, репрезентативність, достатні часові рамки, поінформованість, зворотній зв'язок.

Публічні консультації з діалоговим підходом включають: зміст (що обговорюється – тема/запитання, коло запрошених, позиції, інтереси та потреби учасників, матеріали, пропозиції тощо); процес (як обговорюється –

коли і де проводиться, формати, ресурси тощо); відносини (в якій атмосфері обговорюється – розуміння зв'язків, конфліктів, страхів, ставлення тощо).

Так, з метою реалізації принципів відкритості та прозорості правотворчої діяльності суб'єктами правотворчої діяльності та (або) іншими уповноваженими законом суб'єктами проводяться публічні консультації щодо проекту нормативно-правового акта, що передбачено ст. 45 Закону України «Про правотворчу діяльність».

Відповідно до параграфу 42 Регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженого Постановою КМУ від 18 липня 2007 р. № 950 (Редакція від 30.08.2025, підстава - 1039-2025-п), розробником забезпечується проведення публічних консультацій з представниками заінтересованих сторін щодо проектів актів Кабінету Міністрів відповідно до Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики (далі - Порядок), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” (Офіційний вісник України, 2010 р., № 84, ст. 2945).

Консультації з громадськістю проводяться для того, щоб люди могли брати участь в управлінні державними справами та мати доступ до інформації про роботу органів влади. Їхня головна мета – зробити діяльність влади більш відкритою, прозорою та зрозумілою для громадян.

Такі консультації допомагають налагодити постійний діалог між владою і суспільством. Вони дають змогу враховувати думку людей під час підготовки важливих рішень, що стосуються життя держави і громадян. Це сприяє тому, щоб рішення були більш обґрунтованими та відповідали потребам людей.

Консультації проводяться тоді, коли йдеться про питання розвитку країни, економіки, соціальної сфери, культури, захисту прав і свобод громадян. Їхні результати мають значення для подальшої роботи органів влади або прийняття остаточного рішення.

Організовує консультації той державний орган, який відповідає за розробку певного нормативно-правового акта або готує пропозиції щодо впровадження державної політики у відповідній сфері.

Уся інформація про заплановані чи проведені консультації розміщується у спеціальному розділі «Консультації з громадськістю» на офіційному сайті державного органу, щоб усі охочі могли з нею ознайомитись.

Щороку кожен орган виконавчої влади складає орієнтовний план проведення консультацій на наступний рік. У ньому враховують основні завдання уряду, державні програми, а також результати попередніх консультацій. До цього плану можуть вносити свої пропозиції громадські ради, які діють при міністерствах, обласних і районних адміністраціях. Після затвердження план публікується на офіційному сайті.

Якщо певне питання не було включене до плану, консультації щодо нього все одно можуть бути проведені. Для цього громадські організації, благодійні чи професійні спілки, об'єднання роботодавців або інші громадські інституції можуть подати відповідну пропозицію до громадської ради чи безпосередньо до органу влади.

Якщо з однієї теми надійшли пропозиції від трьох або більше громадських організацій, консультації з цього питання мають бути проведені обов'язково. Це гарантує, що важливі для суспільства питання не залишаться поза увагою влади.

Європейський вектор розвитку сучасної України вимагає переходу на європейські стандарти належного врядування, котрі передбачають безпосередню участь громадськості в процесах нормотворення, публічного адміністрування, формування та реалізації державної політики [11].

В дослідженні «Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014-2022» [67] зазначено, що Україні необхідно здійснювати кроки щодо удосконалення законодавства, зокрема розгляду в парламенті законопроектів «Про місцеві референдуми», «Про публічні консультації», «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Так, враховуючи вказані в Звіті Єврокомісії рекомендації, Верховною радою України 20.06.2024 року ухвалено Закон №3841-IX «Про публічні консультації» [54], який набере чинності через 12 місяців з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX.

Закон прийнято з метою упорядкування залучення заінтересованих сторін до участі у прийнятті рішень шляхом проведення публічних консультацій на всіх етапах постановки проблеми, розроблення, формування та реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення у відповідних сферах суспільного життя.

Статтею 6 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» від 11 вересня 2003 року № 1160-IV, встановлено, що громадяни, суб'єкти господарювання, їх об'єднання та наукові установи, а також консультативно-дорадчі органи, що створені при органах державної влади та органах місцевого самоврядування і представляють інтереси громадян та суб'єктів господарювання, мають право подавати зауваження та пропозиції щодо оприлюднених проектів регуляторних актів, брати участь у відкритих обговореннях питань, пов'язаних з регуляторною діяльністю; бути залученими регуляторними органами до підготовки аналізів регуляторного впливу, експертних висновків щодо регуляторного впливу та виконання заходів з відстеження результативності регуляторних актів тощо.

Відповідно до пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», консультації з громадськістю проводяться з питань, що стосуються соціально-економічного розвитку

держави, реалізації та захисту прав і свобод громадян, а також задоволення їхніх політичних, економічних, соціальних і культурних інтересів.

Згідно з пунктом 11 постанови, консультації можуть відбуватися у формах публічного громадського обговорення, електронних консультацій або вивчення громадської думки. При цьому, відповідно до пункту 12, проведення консультацій у публічній чи електронній формі є обов'язковим щодо проєктів нормативно-правових актів, які стосуються конституційних прав і свобод громадян, визначають стратегічні пріоритети державної політики, впливають на стан довкілля або зачіпають інтереси територіальних громад.

Таким чином, Постанова № 996 встановлює обов'язковість проведення консультацій з громадськістю під час розроблення та реалізації рішень, що мають регуляторний або суспільно значущий характер, зокрема у сфері реклами, що забезпечує врахування позиції територіальних громад у процесі ухвалення управлінських рішень.

Узагальнюючи, можна сказати, що публічні консультації виступають одним із ключових інструментів громадської участі, оскільки забезпечують можливість громадян долучатися до обговорення державної політики, висловлювати власну позицію та надавати зворотний зв'язок органам влади.

Такий механізм сприяє підвищенню прозорості та відкритості процесу управління, створює умови для ухвалення більш обґрунтованих рішень і дозволяє громадянам впливати на питання, що безпосередньо стосуються їхнього життя.

Консультативно-дорадчі органи. Відповідно до статті 133 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», жителі громад мають можливість брати участь у роботі консультативно-дорадчих органів, які створюються при місцевих радах або посадових особах. Такі органи створюють для того, щоб громадяни могли допомагати місцевій владі в підготовці пропозицій, обговоренні важливих питань, розробці проєктів рішень і документів, а також для того, щоб спільно знаходити найкращі варіанти розв'язання проблем місцевого значення.

Консультативно-дорадчі органи зазвичай утворюються рішенням ради або голови громади, і саме цей орган визначає їхній склад, основні завдання, порядок роботи та інші деталі. До їх складу можуть входити активні мешканці громади, представники громадських організацій, експерти, підприємці, депутати або просто небайдужі громадяни. Такий формат дозволяє владі чути думку людей, які безпосередньо живуть у громаді, а отже, краще розуміють її потреби.

Засідання дорадчих органів можуть проходити як у звичайному форматі, так і онлайн, через відеоконференції. Це робиться для зручності учасників, особливо коли вони проживають у різних населених пунктах громади. Інформація про дати, час, порядок денний та результати таких засідань обов'язково публікується на офіційному сайті місцевої ради, щоб усі охочі могли ознайомитися з нею. Це підвищує відкритість роботи влади і довіру до її рішень.

Створення таких органів має кілька важливих переваг. Насамперед, це дозволяє жителям громади реально впливати на процес прийняття рішень і відчувати свою причетність до розвитку території. Коли люди бачать, що їхню думку враховують, рівень довіри до влади зростає, а рішення стають більш зваженими. Крім того, це сприяє прозорості роботи місцевої влади – громада бачить, як саме ухвалюються рішення, і може здійснювати певний контроль. Такий підхід також формує відчуття спільної відповідальності: влада і громадяни працюють разом задля добробуту своєї громади.

Головна мета створення консультативно-дорадчих органів полягає у тому, щоб забезпечити участь громадян в управлінні місцевими справами, розвивати діалог між владою та людьми, а також здійснювати громадський контроль за діяльністю посадових осіб. Це важливо для того, щоб влада враховувала потреби та інтереси мешканців при прийнятті будь-яких рішень – від планування бюджету до реалізації місцевих програм розвитку.

Ефективність таких органів багато в чому залежить від їхньої незалежності. Вони повинні мати можливість вільно висловлювати свою

позицію, навіть якщо вона відрізняється від думки влади. Консультативно-дорадчі органи виконують кілька важливих функцій – експертну, коли вони надають фахові поради; консультативну, коли допомагають знайти найкращі рішення; комунікативну, адже вони забезпечують зв'язок між громадянами і владою; та посилюючу, тому що їхня діяльність робить місцеве самоврядування більш ефективним і демократичним.

Наприклад, у структурі судової влади України, консультативно-дорадчі органи посідають особливе місце, виступаючи важливим інструментом забезпечення доброчесності суддівського корпусу та зміцнення суспільної довіри до правосуддя. Їхнє створення стало логічним результатом трансформаційних процесів, спрямованих на очищення судової системи від проявів неетичної поведінки та корупції, що тривалий час підривали авторитет судової влади [59].

2.3. Цифрові та інноваційні форми участі

Ми живемо у час, коли майже все переходить у цифровий формат. Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя – через нього ми спілкуємося, навчаємося, працюємо й навіть взаємодіємо з владою. Завдяки діджиталізації з'явилися нові можливості для громадян, які дозволяють швидше та зручніше вирішувати важливі питання, не витрачаючи багато часу на походи до установ чи нескінченну паперову бюрократію.

Громадська інтернет-участь охоплює широкий спектр цифрових механізмів взаємодії, зокрема: електронні консультації та петиції – інструменти подання громадських пропозицій, які можуть бути враховані в процесі ухвалення державних рішень; соціальні медіа та блоги – платформи для громадської активності, мобілізації спільноти та обговорення політичних питань;–краудфандингові та благодійні платформи – механізми залучення фінансових ресурсів для реалізації громадських ініціатив;– інтерактивні онлайн-опитування – інструменти громадського моніторингу та оцінки

ефективності діяльності органів влади;—цифрові платформи громадського контролю – послуги, які дозволяють громадянам аналізувати витрати бюджетних коштів, стежити за виконанням державних програм та проєктів [31, с. 99].

Новела українського законодавства щодо електронних петицій базується на зарубіжному досвіді використання електронних звернень. Вперше електронні петиції як спосіб донесення думки громадян до влади було використано в Шотландії в 1999 р., коли на сайті парламенту з'явилися електронні звернення.

В подальшому, більшість європейських країн скористалися таким видом суспільного діалогу з органами публічної влади. Інституції Європейського Союзу також почали використовувати електронні звернення, так з кінця 2014 р. на сайті Європарламенту з'явилися електронні петиції [22, с. 56].

Електронна петиція – це спеціальна форма звернення громадян до органів влади через інтернет. Вона створюється на офіційному сайті або спеціальній платформі, де будь-який громадянин може викласти свою пропозицію, скаргу чи прохання, а інші користувачі мають змогу підтримати її своїм підписом. Якщо петиція набирає необхідну кількість підписів, орган влади зобов'язаний розглянути її і дати офіційну відповідь. Таким чином, кожен може вплинути на рішення місцевої чи державної влади, навіть не виходячи з дому.

Перевагою електронних петицій є їхня простота та доступність. Щоб створити або підписати петицію, достатньо кількох хвилин. Це дуже зручно, адже не потрібно збирати паперові підписи чи відвідувати державні установи. Крім того, можна в реальному часі відстежувати, скільки людей уже підтримали петицію і на якому етапі її розгляду перебуває питання. Це робить процес прозорим і зрозумілим для кожного.

Ще однією важливою перевагою є те, що електронні петиції дозволяють об'єднати велику кількість людей навколо однієї проблеми. За лічені дні петиція може набрати сотні або навіть тисячі підписів, що свідчить про

актуальність теми та змушує владу реагувати швидше. Це особливо важливо для тих категорій громадян, які не мають можливості брати участь у громадському житті особисто – наприклад, людей з інвалідністю, літніх громадян або тих, хто перебуває за кордоном.

Для місцевого самоврядування електронні петиції мають особливе значення. Вони дозволяють мешканцям громади безпосередньо впливати на рішення місцевої ради, міського голови чи виконавчого комітету. Наприклад, через е-петиції люди часто порушують питання благоустрою, перейменування вулиць, ремонту доріг, облаштування парків, встановлення освітлення або вирішення соціальних проблем. Це дає владі можливість краще розуміти потреби громади, а громадянам – відчувати, що їхній голос справді має вагу.

Фактично електронна петиція є сучасною формою офіційного звернення до влади. Її можна порівняти з колективним листом, під яким підписується багато людей, щоб висловити свою позицію або запропонувати вирішення певної проблеми. Така форма участі громадян допомагає створити прямий зв'язок між людьми і владою, а також розвиває довіру й відповідальність з обох сторін [49].

Згідно зі статтею 40 Конституції України, кожен громадянин має право звертатися до органів державної влади чи місцевого самоврядування як особисто, так і у письмовій формі – індивідуально або колективно. Держава гарантує, що такі звернення будуть обов'язково розглянуті, а людина отримає відповідь у встановлений законом термін. Це право поширюється і на електронні петиції, які є сучасною формою громадського звернення.

В Україні поки що немає окремого закону, який би повністю регулював процес подання та розгляду електронних петицій. Проте порядок їх створення визначений статтею 231 Закону України «Про звернення громадян». Саме цей закон пояснює, як громадяни можуть звертатися до Президента України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів або до органів місцевого самоврядування в електронному вигляді. Електронні петиції можна подавати через офіційні

вебсайти цих органів або через спеціальні онлайн-платформи, створені громадськими організаціями для збору підписів.

У тексті електронної петиції автор повинен чітко описати суть свого звернення, вказати своє прізвище, ім'я, по батькові та адресу електронної пошти. Кожна петиція має бути оприлюднена на сайті, де видно дату початку збору підписів, кількість людей, які її підтримали, та, за можливості, їхній перелік. Це забезпечує відкритість і прозорість процесу.

Водночас існують певні обмеження. У петиціях заборонено розміщувати заклики до насильства, війни, терористичних дій або будь-яких дій, що посягають на територіальну цілісність чи конституційний лад України. Також не можна поширювати інформацію, яка принижує честь і гідність людини або розпалює міжетнічну, расову чи релігійну ворожнечу. Уся відповідальність за зміст петиції покладається на її автора.

Щоб створити електронну петицію, автор повинен заповнити спеціальну форму на офіційному сайті органу, до якого він звертається, або на сайті громадської організації, яка збирає підписи. Після подання петиції вона має бути оприлюднена протягом двох робочих днів. Якщо петиція не відповідає встановленим вимогам – наприклад, містить заборонений зміст або не має необхідної інформації про автора, – її не публікують, а ініціатору повідомляють про це протягом тих же двох днів.

День, коли петицію оприлюднено на сайті, вважається початком збору підписів. З цього моменту всі охочі можуть її підтримати. Органи влади, які забезпечують функціонування таких платформ, повинні гарантувати безкоштовний доступ до сайту, захист персональних даних користувачів, а також унеможливити автоматичне підписання петицій без участі людини. Система також має фіксувати точну дату і час створення та підписання петиції, щоб уникнути маніпуляцій.

Якщо петиція не набрала необхідної кількості голосів у встановлений строк, вона не зникає безслідно. У такому випадку її розглядають як звичайне громадянське звернення відповідно до Закону «Про звернення громадян». Це

означає, що орган влади все одно має дати офіційну відповідь на пропозицію чи проблему, порушену у зверненні.

Для петицій, адресованих Президенту України, Верховній Раді або Кабінету Міністрів, встановлено чітку вимогу – вони повинні зібрати не менше 25 тисяч підписів за три місяці від дня оприлюднення. Лише після цього орган влади зобов'язаний розглянути петицію та оприлюднити офіційну відповідь.

Щодо петицій, які подаються до органів місцевого самоврядування, кількість необхідних підписів і строк збору встановлюються Статутом конкретної територіальної громади. У різних містах і громадах ці правила можуть відрізнятися. Наприклад, у невеликих громадах для розгляду петиції може бути достатньо кількох сотень підписів, тоді як у великих містах ця кількість може сягати кількох тисяч.

Отже, електронні петиції стали важливим інструментом впливу громадян на діяльність влади. Вони дозволяють кожному долучитися до процесу прийняття рішень, не виходячи з дому, і водночас сприяють розвитку відкритого діалогу між людьми та владою. Це приклад того, як сучасні технології можуть реально зміцнювати демократію та робити державу ближчою до своїх громадян.

В Україні вже кілька років активно діє система електронних петицій, і вона показує досить цікаві результати. Після того як у 2015 році Президент України підписав Указ № 523 «Про Порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президентові України», цей механізм став офіційним інструментом впливу громадян на владу. Завдяки цьому кожен охочий може подати свою пропозицію чи скаргу через інтернет, не виходячи з дому, і таким чином бути почутим на найвищому рівні.

За статистикою, станом на 1 липня 2025 року українці створили вже понад 136 тисяч електронних петицій. Лише за перші шість місяців 2025 року з'явилося понад 4,8 тисячі нових. Це свідчить про те, що люди активно

користуються можливістю впливати на державні рішення, висловлювати свої думки і піднімати актуальні проблеми.

З усіх поданих петицій на 916 з них Президент України надав офіційні відповіді, а лише за перше півріччя 2025 року відповіді отримали 483 петиції. Це означає, що частина звернень реально розглядається і навіть може стати підставою для певних дій чи рішень.

Водночас понад 84 тисячі петицій не набрали достатньої кількості голосів у встановлений строк. Це може бути пов'язано з тим, що деякі петиції не отримують належної підтримки або просто не набувають популярності серед користувачів. Ще 713 петицій залишаються активними – тобто збір підписів за ними триває, і громадяни можуть приєднатися, якщо підтримують їхню ідею.

Загалом така статистика показує, що електронні петиції поступово стають важливою частиною громадського життя в Україні. Хоча не всі звернення досягають своєї мети, сама можливість відкрито висловитися, залучити інших людей і отримати відповідь від влади робить цей інструмент справді демократичним і потрібним. Це ще один крок до більш відкритої взаємодії між громадянами та державою [21].

Подання петицій до Європейського Парламенту є одним з фундаментальних прав громадян ЄС [81].

Будь-який громадянин, який діє індивідуально або спільно з іншими, може в будь-який час скористатися своїм правом на подання петиції до Європейського Парламенту відповідно до статті 227 Договору про функціонування Європейського Союзу [75].

Будь-яка юридична особа (наприклад компанія, організація, асоціація) з офісом, розміщеним у Європейському Союзі, також може скористатися цим правом. Петиція може мати форму скарги, прохання, зауваження/спостереження. Петиція може дати Європейському Парламенту можливість звернути увагу на будь-яке порушення прав європейського

громадянина державою-членом, місцевими органами влади, або іншими установами.

Подати петицію має право громадянин ЄС; резидент країни-члена ЄС; юридична особа з зареєстрованим офісом в країні-члені ЄС.

Якщо петиція підписується кількома фізичними чи юридичними особами, підписанти можуть призначити представника або заступників представника. Якщо такі представники не були призначені, особа, чий підпис є першим, буде розглядатися Європейським Парламентом як автор петиції. Предмет петиції повинен стосуватися питання, що входить в поле діяльності ЄС (всього існує 44 сфер політики ЄС). Наприклад: права громадянина ЄС; питання охорони навколишнього середовища; захист прав споживачів; вільне пересування людей, товарів, послуг; внутрішній ринок; питання зайнятості та соціальної політики; визнання професійної кваліфікації; інші проблеми, пов'язані з реалізацією законодавства ЄС.

Петиція не повинна містити образливу та нецензурну мову. Європейський Парламент не може скасовувати рішення, які були прийняті компетентними органами держав-членів ЄС.

Петиція повинна бути написана однією з офіційних мов ЄС. Після прийняття електронної чи паперової петиції до Парламенту, вона спочатку буде зареєстрована системою Європейського Парламенту. Вона може бути позначеною як анонімна, їй присвоюється номер. Автор петиції відразу отримує повідомлення стосовно прийняття петиції. Після реєстрації петиції передаються до Секретаріату Комітету з Петицій Європейського Парламенту для аналізу та оцінки [8, с. 103].

Громадський бюджет. В Україні впровадження партиципаторного бюджету започатковано з 2015 р. за підтримки Фондації ПАУСІ в рамках Проекту “Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади” в чотирьох містах (Черкаси, Чернігів, Полтава та Луцьк) [8, с. 103].

Практичний досвід свідчить, що чим активніше громадяни беруть участь у житті своєї громади, тим ефективніше функціонують органи місцевої влади та оперативніше вирішуються актуальні проблеми. Взаємодія між владою та громадськістю має особливе значення у процесі реалізації ініціатив, що походять від самих мешканців. Для цього важливо забезпечити кожному члену громади можливість висловлювати власну позицію та впливати на процес ухвалення рішень. Одним із дієвих інструментів такої участі є громадський бюджет (бюджет участі; бюджет міських ініціатив).

В навчально-методичному посібнику «Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень» [14, с. 32-33] зазначено, що Громадський бюджет – демократичний процес, який надає можливість кожному жителю брати участь у розподілі коштів місцевого бюджету через створення проєктів для покращення міста та/або голосування за них.

Тобто це спосіб визначення видатків частини міського бюджету за допомогою прямого волевиявлення членів територіальної громади. Мешканці міста самостійно пропонують та обирають, на що саме витратити частину коштів міського бюджету.

Громадський бюджет – це сучасний інструмент, який допомагає налагодити співпрацю між владою та мешканцями громади. Його головна мета – зробити життя людей кращим, зменшити рівень корупції, забезпечити відкритість влади та залучити громадян до прийняття рішень, які стосуються їхнього щоденного життя. Завдяки цьому кожен мешканець може відчувати, що має реальний вплив на розвиток свого міста, села чи громади, а також усвідомити власну відповідальність за те, якою вона буде завтра.

Суть громадського бюджету полягає в тому, що будь-який житель громади може подати власний проєкт, який стосується покращення умов життя – наприклад, облаштування парку, ремонту школи, встановлення освітлення чи спортивного майданчика. Після цього проєкт проходить конкурсний відбір, бере участь у голосуванні, і якщо набирає достатню підтримку, він отримує фінансування з місцевого бюджету. Таким чином, ідея,

запропонована звичайним мешканцем, може стати реальною частиною розвитку громади.

Процес реалізації громадського бюджету проходить у кілька послідовних етапів. Спочатку ініціюється сам процес – органи місцевого самоврядування приймають рішення про його впровадження. Потім розробляється і затверджується офіційне положення, яке визначає правила участі. Важливою частиною є інформаційна кампанія – громаду знайомлять із процедурою, розповідають про умови, пояснюють, як подати проєкт та як проходить голосування. Далі відбувається етап подання проєктів, після чого спеціалісти проводять експертизу та визначають, які з них відповідають вимогам. Наступним кроком є голосування, за результатами якого визначають переможців. Після цього відібрані проєкти реалізуються, а влада здійснює моніторинг і публікує звіти про виконання робіт. Завершальним етапом є оцінка ефективності усього процесу, щоб наступного року можна було врахувати досвід і зробити його ще кращим.

Для успішного запровадження громадського бюджету влада має визначити відповідальний підрозділ або конкретну особу, яка координуватиме процес. Також варто створити робочу групу, яка супроводжуватиме всі етапи – від прийому заявок до контролю за виконанням проєктів. Крім того, потрібно офіційно затвердити Положення про громадський бюджет, у якому будуть визначені всі правила, критерії та строки.

Сьогодні, під час воєнного стану, більшість громад України тимчасово призупинили використання цього механізму. Причина полягає в тому, що всі фінансові ресурси спрямовуються насамперед на підтримку обороноздатності держави, допомогу військовим та забезпечення безпеки громадян. Проте після завершення війни громадський бюджет знову може стати дієвим інструментом для розвитку місцевих територій і залучення людей до управління своєю громадою.

Онлайн-платформи. В Україні сьогодні працює багато онлайн-платформ, які допомагають громадянам брати активну участь у житті своєї

держави та взаємодіяти з органами влади. Такі сервіси створені для того, щоб зробити процес ухвалення рішень більш відкритим, зручним і доступним для кожного.

Серед найвідоміших платформ можна назвати національну систему е-демократії «ВзаємоДія», яка об'єднує різні інструменти для спілкування громадян із владою, а також портал e-DEM.ua, через який можна подавати місцеві електронні петиції, брати участь у публічних обговореннях та ділитися власними ідеями для розвитку громади.

Окрім цього, існують і спеціалізовані сервіси, спрямовані на підтримку окремих напрямів діяльності. Наприклад, платформа «Дія.Бізнес» допомагає підприємцям отримувати консультації, знаходити партнерів і розвивати власну справу, а «Зелена платформа» надає інформацію про екологічні проєкти та можливості отримання фінансування для ініціатив у сфері охорони довкілля.

Уся офіційна інформація про роботу цих ресурсів публікується на сайтах Міністерства цифрової трансформації України, порталу e-DEM.ua та Міністерства економіки України, які координують розвиток електронної демократії та цифрових сервісів у нашій державі.

Платформа «Єдина платформа місцевої електронної демократії» (скорочено – e-DEM) [48] – це веб-платформа, що має на меті надати громадянам легкий і зручний доступ до використання кількох інструментів електронної демократії. Ці інструменти покликані налагодити кращий взаємозв'язок громадян та влади у вирішенні різноманітних соціально важливих проблем.

Зокрема, на платформі поєднані наступні сервіси:

- «Місцеві електронні петиції», який дає можливість мешканцям міст впливати на розвиток своїх громад через звернення до органів влади з петиціями. Ці петиції розглядаються органами місцевого самоврядування у встановленому Законом особливому порядку за умови підтримки тексту петиції визначеною кількістю мешканців;

- «Громадський бюджет», який надає можливість мешканцям пропонувати свої проекти місцевого розвитку та/або впливати на розподіл визначеної частки коштів місцевого бюджету шляхом голосування за ті чи інші проекти;

- «Відкрите місто» – краудсорсингова інтернет-платформа із застосуванням геоінформаційних технологій для взаємодії мешканців з місцевою владою та комунальними підприємствами, а також – для самоорганізації громадян. Основне призначення сервісу – інформування мешканцями місцевої влади про актуальні проблеми благоустрою, житлово-комунальної сфери, інфраструктури тощо, для оперативного усунення цих проблем. Також на сервісі будуть реалізовані інші функції, що забезпечують активне залучення мешканців для вирішення питань місцевого розвитку.

- «Електронні консультації з громадськістю». Надає органам місцевої влади можливість залучати пропозиції мешканців щодо питань розвитку міст та громад, організовувати обговорення проектів документів перед їх розглядом та схваленням, проводити місцеві опитування в різних формах з метою вивчення думки активної частини мешканців міст.

Веб-платформа e-DEM створена в рамках програми «Електронне врядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP), що фінансується Швейцарською Конфедерацією, та виконується Фондом Східна Європа та Innovabridge Foundation.

Платформа «Громадський проект» - це єдине IT-рішення для автоматизації всього циклу заходів бюджету участі у будь-якому населеному пункті України [4].

Автоматизація процесу на платформі це: демонстрація прозорості процесу на всіх етапах; єдине вікно, де зібрані документи, новини, адреси пунктів супроводу, проекти та їх динаміка; всі наявні в країні варіанти ідентифікації користувачів і голосування; зручна обробка проектів, даних користувачів, результатів голосування; детальна звітність про використання коштів і реалізацію проектів.

На платформі «Громадський бюджет» дуже зручний інтерфейс: функціональна адміністративна панель для працівників місцевих рад, що не потребує технічних знань для керування; привабливий та легкий дизайн з акцентом на бренд міста/ОТГ; зручна навігація: мапа проектів, пошук, фільтри: за категоріями, статусами, тегами, бюджетом, районом.

Дуже важливим є моніторинг процесу на платформі: Система відслідковує IP адреси і надає детальний запис всіх дій, що здійснюються адміністраторами, є можливість вводити в систему голоси, подані у паперовому вигляді. Система доступна 24/7 з будь-якого пристрою.

Інструменти залучення громадян на платформі: персоналізація авторів з прив'язкою публічних профілів; автоматичні нагадування про те, що проектом можна поділитись з друзями; управління розсилками листів: редагування регламентованих листів та створення довільних; інформування про кількість голосів, що залишилась; розроблений брендбук і макети для інформаційної кампанії.

Тобто на цій онлайн-платформі пропонується базовий пакет послуг, які необхідні для зручного проведення бюджету участі в місті або ОТГ, включаючи можливість використання системи, підтримку серверної інфраструктури згідно КСЗІ, технічну та методологічну підтримку.

Платформа «ВзаємоДія» – електронний простір для спілкування з владою та впливу на ухвалення рішень національного й місцевого рівнів [6]. Її мета – об'єднання основних інструментів електронної демократії на єдиному зручному ресурсі, забезпечення постійного та прозорого діалогу між громадянами і державою, спрощення процедур електронної участі та цифровізація демократичних процесів.

Кожен може подати е-звернення та е-запити на інформацію до органів виконавчої влади й гарантовано отримати відповідь в особистий кабінет; подавати чи підтримати петиції до КМУ та відстежити їх статус, знайти всі контакти органів виконавчої влади на одному майданчику.

Платформа «Громадський Простір» (Простір підтримки громадських організацій України, ProstirUA) [9] пропонує унікальну й актуальну інформацію про розвиток громадянського суспільства України.

Громадськість, якщо має бажання залучитися до громадських активностей, відчувати співпричетність до важливих перетворень в країні – може скористатися цією платформою. На платформі в наявності чимало програм розвитку, грантів, стипендій, вакансій і стажувань.

Представники громадської організації (ініціативи), окрім корисної інформації на Порталі, мають можливість отримати цілий комплекс безплатних послуг та сервісів: презентувати організацію, її активності, знаходити ресурси для розвитку, волонтерів, партнерів, експертів, працівників.

Популярним рекламним інструментом зараз є буклети, які ефективно використовуються як в бізнесі для просування товарів та послуг, так і має місце в питаннях життя в громаді. У зв'язку з можливістю за допомогою буклетів донести інформацію до широкого кола осіб, друкований матеріал має значну перевагу перед онлайн-ресурсами. Адже, нажаль, в сучасних умовах: військовою агресією та пошкодженням об'єктів енергетичної інфраструктури, не всі мають можливість знайти необхідну для себе інформацію за допомогою мережі Інтернет.

Так, органи місцевого самоврядування в Україні дуже часто використовують цей інструмент для висвітлення життя громади. Одним із прикладів є підготовка буклетів з такої складної теми як бюджет громади.

Білгород-Дністровська міська рада прийняла участь в проєкті «Бюджетна партисипація від А до Я» [2], що реалізується за підтримки Проєкту USAID «Говерла» та громадського партнерства «За прозорі місцеві бюджети!», який спрямований на залучення громадян до бюджетного процесу та підвищення рівня його прозорості.

Метою проєкту було сприяння формуванню в цільових громадах інфраструктури для впровадження комплексної та інклюзивної системи

партисипативного бюджетування, збільшення залучення громадян до бюджетного процесу в громадах, а також поширення та передача успішного досвіду та практик проєкту іншим громадам України.

Одними з основних складових проєкту були проведення початкової та фінальної оцінки рівня бюджетної прозорості в громаді, підготовка аналітичних звітів та розробка дорожньої мапи для громади, щодо підвищення рівня залученості громадян до бюджетного процесу.

Так, за результатами конкурсного відбору, Білгород-Дністровську міську громаду було обрано для участі в тренінгу «Ефективні інструменти бюджетної партисипації», на якому було підготовлено «дорожні мапи» з впровадження інструментів бюджетної партисипації. За результатами навчання та за допомогою експертів Партнерства було розроблено нормативно-правові акти щодо інструментів бюджетної партисипації та підготовлено «Бюджети для громадян» [3] (буклети з візуалізованими даними, які комплексно та у зрозумілій формі інформують про бюджетний процес та як жителям брати у ньому участь).

28 червня 2024 року у Білгороді-Дністровському пройшов «День бюджету громади».

В ході заходу на території Михайлівського скверу був організований збір пропозицій до бюджету Білгород-Дністровської міської територіальної громади на 2025 рік, розповсюдження буклету «Бюджет для громадян» (додаток А) з візуалізованими даними про бюджетний процес та безпосередню участь у ньому громадян.

Частиною першою статті 13-1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що жителі мають право брати участь у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету шляхом внесення відповідних пропозицій.

Так, в рамках проведення цього заходу було здійснено збір пропозицій від громадян до проєкту бюджету громади за допомогою відривного листа на

буклеті. Також, бажаючі мали змогу здійснити подання пропозицій, скориставшись QR кодом з посиланням на Google-форму.(додаток Б)

Внаслідок повномасштабного вторгнення російських збройних сил на територію нашої держави, усі сфери життя українців зазнали трансформації.

Електронна демократія не стала винятком. Найбільше, на жаль, постраждав громадський бюджет – інструмент, за допомогою якого українці могли отримувати кошти на реалізацію суспільно корисних проєктів. Адже зараз усі ці кошти спрямовані на військові потреби. Та попри все – мешканці не припинили звертатись до місцевої влади, зокрема і через інструменти електронної демократії [18, с. 73].

Отже, інструменти прямої демократії (місцеві ініціативи, слухання, збори та референдуми) дають громадянам можливість безпосередньо впливати на рішення влади, а їх результативність визначається організованістю громади, відкритістю влади та процедурною прозорістю. Консультативні механізми (громадські ради, дорадчі органи, тематичні платформи й обговорення) забезпечують діалог і врахування громадської думки під час формування політик, а за умови ефективного зворотного зв'язку здатні впливати на управлінські рішення. Цифрові форми участі, зокрема електронні петиції, бюджет участі та платформи E-DEM, Взаємодія чи ProstirUA, розширюють можливості комунікації та громадського контролю. Поєднання традиційних і цифрових інструментів формує цілісну систему участі, що дозволяє мешканцям реально впливати на розвиток своєї громади.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ГРОМАДСЬКОЇ УЧАСТІ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ

У сучасному світі актуалізується питання здатності демократичних політичних систем реагувати на суспільно-політичні загрози. Україна – це географічний центр Європи, найбільша на континенті за площею держава, активна учасниця міжнародних відносин. У законодавчих актах України було інституціоналізовано всі принципи демократії, а громадяни нашої держави неодноразово підтверджували свій європейський та демократичний вибір через політичну участь [7].

Повномасштабна війна в Україні стала потужним стимулом для зростання громадянської активності та самоорганізації суспільства. Українські громадські та благодійні організації продемонстрували високий рівень мобілізаційної спроможності, акумулюючи значні фінансові, матеріальні та людські ресурси всередині країни. Багато з них розгорнули власні виробничі ініціативи, спрямовані на підтримку сил оборони, забезпечення гуманітарних потреб і відновлення критичної інфраструктури. Такий масштаб залучення громадян до процесів національної стійкості є унікальним явищем, що формує новий досвід демократичного врядування в умовах війни і, безперечно, стане предметом подальших досліджень учених і практиків із демократичних держав.

В той же час сучасна практика застосування інструментів громадської участі в органах місцевого самоврядування України характеризується певною неоднорідністю. Водночас простежується поступове розширення використання основних форм участі, насамперед електронних петицій і громадських слухань. Нормативно-правова база передбачає різноманітні механізми залучення громадян, зокрема місцеві ініціативи, громадський бюджет та публічні консультації. Однак ефективність їх реалізації значною

мірою визначається рівнем децентралізації, інституційною спроможністю громади та громадянською активністю її мешканців.

В Україні інституціональна база громадянського суспільства представлена двома комітетами Верховної Ради України, які мають опосередковане відношення до розвитку громадянського суспільства, та одним центральним органом виконавчої влади – Державним агентством розвитку молоді та громадянського суспільства України, яке разом із розвитком громадянського суспільства переймається питаннями розвитку молоді, дублюючи функції Міністерства культури, молоді та спорту України, а також консультативно-дорадчими органами та іншими формами громадської участі, унормованими підзаконними нормативно-правовими актами, які не несуть обов'язковості для органів місцевого самоврядування. Досвід зарубіжних країн надає приклад удосконалення інституційного забезпечення стимулювання розвитку громадянського суспільства [62, с. 173-174].

Механізм взаємодії громадянського суспільства і держави представляє собою відносно впорядковану систему структур і відносин, за допомогою яких досягаються цілі індивідів та їх колективних утворень, з одного боку, і забезпечується їх державне регулювання, з іншого боку [29, с. 32].

3.1. Сучасний стан використання інструментів громадської участі в органах місцевого самоврядування України

Динаміку рівня громадської участі до та після початку повномасштабного вторгнення можна простежити за результатами загальнонаціональних досліджень, проведених Програмою сприяння громадській активності «Долучайся» у 2020, 2021 та 2023 роках. Отримані дані свідчать, що поінформованість громадян про діяльність органів місцевого самоврядування поступово зростала, однак реальний рівень їхньої безпосередньої участі у впроваджених партисипативних механізмах

залишався невисоким. Так, у 2020 році частка мешканців, які регулярно брали участь у зборах громади чи інших громадських заходах, не перевищувала 7% [38, с. 30].

Після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році характер громадської участі істотно змінився. Хоча традиційні форми залучення, такі як громадські слухання чи місцеві ініціативи, частково призупинилися через воєнний стан, водночас суттєво зросла активність населення у волонтерських ініціативах, самоорганізації та громадській взаємодопомозі. Зміцнилася горизонтальна взаємодія між мешканцями, місцевими органами влади та громадськими організаціями, а цифрові інструменти - онлайн-опитування, електронні петиції, соціальні платформи - стали важливими засобами комунікації між владою і громадою. Унаслідок цього, попри зниження офіційних показників участі у формальних процесах, фактичний рівень громадянської активності істотно зріс, що свідчить про переорієнтацію участі з інституційної у практично-громадянську площину.

За результатами досліджень, проведених експертами Асоціації міст України, можна охарактеризувати загальний стан розвитку громадської участі як недостатньо активний. Опитування громадян свідчать, що переважна більшість населення (понад три чверті респондентів) скептично оцінює свої можливості впливати на рішення місцевої влади. Більше половини опитаних переконані, що органи місцевого самоврядування здебільшого не враховують думку жителів під час ухвалення рішень. Крім того, близько 70% респондентів вважають, що інтереси представників влади у їхніх громадах часто переважають над потребами більшості населення [24, с. 78].

Важливим аспектом розвитку місцевого самоврядування є підвищення рівня правової обізнаності мешканців територіальної громади, оскільки недостатнє знання власних прав і обов'язків часто унеможлиблює їхню ефективну участь у вирішенні актуальних питань місцевого значення та зумовлює пасивне або виключно критичне ставлення до діяльності органів влади.

Розглянемо практику використання інструментів громадської участі на прикладі Білгород-Дністровської міської ради Одеської області.

За даними Державного реєстру юридичних осіб, на території Білгород-Дністровської міської громади станом на 04.07.2024 р. зареєстровано 72 громадські організації. Сфера діяльності яких різноманітна.

У 2021 році оновлено офіційний веб-сайт Білгород-Дністровської міської ради (bilgorod-d.gov.ua). Впродовж 2021 - 2022 років розміщено близько 570 інформаційних матеріалів направлених на інформування населення міста щодо економічного, соціально-культурного та суспільно-політичного розвитку громади.

Завдяки функціонуванню ТРК «Перший муніципальний телеканал», співзасновником якого є Білгород-Дністровська міська рада, забезпечуються індивідуальні інформаційні потреби населення міста за допомогою телевізійного мовлення.

Розширено інформаційну присутність Білгород-Дністровської міської ради та її посадових осіб в соціальних мережах («Facebook», «Telegram», «YouTube»). Зокрема в 2021 році започатковано Telegram-канал Білгород-Дністровської міської ради «Аккерман офіційний»; в соціальній мережі «Facebook» створено сторінку «Білгород-Дністровська міська рада»; постійно наповнюється YouTube-канал Білгород-Дністровської міської ради відеоконтентом.

Ефективне місцеве самоврядування можливе лише за високої громадянської активності. Тому важливою складовою формування суспільного інтересу до участі у прийнятті рішень органами місцевого самоврядування є громадянська освіта.

Громадська освітня діяльність має бути спрямована на поширення інформації серед великої кількості громадян, щоб покращити їхнє розуміння місцевих проблем і, як наслідок, спонукати їх до участі у вирішенні цих проблем [35, с. 6].

З метою підвищення рівня правової обізнаності мешканців територіальної громади, Виконавчим комітетом Білгород-Дністровської міської ради за підтримки Ради Європи в 2024 році розпочато реалізацію грантового проєкту «Створення Міського центру громадянських прав» [66] в результаті відбору Конкурсу місцевих та регіональних влад Офісом ради Європи. В результаті в м. Білгороді-Дністровському відкрито «Міський центр громадянських прав», де систематично проводяться інформаційно-освітні заходи з метою активної участі у житті громади, у формуванні важливих соціально-економічних рішень місцевого самоврядування, підвищення рівня поінформованості мешканців міста, ВПО, молоді, жінок та соціально незахищених верств населення, які проживають на території Білгорода-Дністровського.

Пунктом 1.5 частини першої ст. 56 Регламенту Білгород-Дністровської міської ради, затвердженим рішенням Білгород-Дністровської міської ради «Про затвердження Регламенту Білгород-Дністровської міської ради VIII скликання» № 1-VIII 11.12.2020 р. формування порядку денного серед інших підстав здійснюється на основі пропозицій, поданих громадою в порядку місцевої ініціативи.

У місті Білгород-Дністровському ще у 2017 році рішенням міської ради було затверджено Положення про Громадський бюджет (Бюджет участі). Це документ, який визначив, як саме мешканці міста можуть брати участь у розподілі частини міського бюджету. Ідея полягала в тому, щоб дати людям можливість самим впливати на розвиток громади, пропонувати свої проєкти, голосувати за них і бачити, як вони реалізуються. Такий механізм допомагає налагодити співпрацю між владою та мешканцями, зробити управління містом більш відкритим і демократичним.

Згідно з положенням, громадський бюджет – це певна частина міських коштів, яку виділяють спеціально для того, щоб мешканці могли вирішувати, на що саме їх витратити. Будь-який житель Білгорода-Дністровського може подати свій проєкт, який допоможе покращити життя в місті – наприклад,

створити зону відпочинку, відремонтувати дитячий майданчик або організувати соціальну ініціативу. Після подачі і перевірки проєктів проходить відкрите голосування, і ті, які отримали найбільшу підтримку, реалізуються за рахунок міського бюджету.

Для зручності всі процеси – від подання ідей до голосування – проходять в електронній системі e-DEM, яка є національною платформою електронної демократії. Вона дозволяє автоматизувати всі етапи: подачу проєктів, комунікацію з авторами, публікацію результатів і моніторинг реалізації. Це робить процес простим, прозорим і доступним для кожного.

Проте наразі, через дію воєнного стану, механізм громадського бюджету у Білгороді-Дністровському тимчасово не працює. Усі ресурси громади спрямовані на найнеобхідніші потреби – підтримку безпеки, оборони, стабільності та допомогу населенню. Коли ситуація в країні стабілізується, міська влада планує повернутися до реалізації цього інструменту, адже він є важливим для розвитку місцевої демократії.

Щодо консультативно-дорадчих органів, у місті також створюються різні ради, які допомагають владі приймати більш обґрунтовані рішення. Один із таких прикладів – Рада з питань внутрішньо переміщених осіб, утворена у 2024 році рішенням виконавчого комітету. Ця рада покликана представляти інтереси переселенців, допомагати у вирішенні їхніх соціальних проблем, а також брати участь у формуванні місцевої політики щодо інтеграції та підтримки ВПО.

До складу Ради планують включити 18 осіб, серед яких будуть представники міської влади, внутрішньо переміщені особи та представники громадських організацій, що працюють у цій сфері. Основними вимогами до кандидатів є бажання працювати на добровільних засадах, активна громадська позиція, чесність, відсутність конфлікту інтересів і готовність пропонувати реальні рішення для поліпшення становища переселенців.

Станом на сьогодні процес формування Ради ще триває, але вже зараз зрозуміло, що її створення стане важливим кроком для посилення діалогу між

владою і громадою, а також сприятиме кращій підтримці людей, які вимушено покинули свої домівки [55].

Міська координаційна рада з питань сім'ї, гендерної рівності, запобігання насильству в сім'ї та торгівлі людьми – це спеціальний дорадчий орган, який створено при виконавчому комітеті Білгород-Дністровської міської ради. Її основна мета – допомагати у проведенні державної політики, що стосується підтримки сімей, забезпечення рівних прав жінок і чоловіків, а також боротьби з проявами насильства в родині і торгівлею людьми.

Рада працює на основі офіційного Положення, затвердженого рішенням виконкому міської ради 21 травня 2021 року (№ 213). Її діяльність спрямована на те, щоб об'єднати роботу різних служб і організацій, які займаються соціальними проблемами населення, допомагають людям у складних життєвих ситуаціях, а також запобігають випадкам насильства.

Одним із головних завдань Ради є налагодження співпраці між тими установами, що відповідають за підтримку сімей, у яких є проблеми, за соціальний супровід таких сімей, а також за своєчасне виявлення випадків домашнього насильства. Рада обговорює і вирішує ті питання, які потребують спільних дій різних структур – освіти, медицини, поліції, соціальних служб.

Окрім цього, важливим напрямом роботи є формування в суспільстві поваги до сімейних цінностей, підтримка ідеї відповідального батьківства, виховання культури рівності між чоловіками і жінками. Рада прагне зробити так, щоб кожна сім'я мала підтримку, щоб у місті менше було випадків соціального сирітства, а жертви насильства чи торгівлі людьми отримували необхідну допомогу, захист і реабілітацію.

Завдяки діяльності цієї Ради громада міста може більш ефективно реагувати на проблеми, що стосуються сімей, жінок, дітей і загалом соціального добробуту. Це важливий крок до створення безпечного, справедливого та людського середовища, у якому кожен мешканець відчуває підтримку і впевненість у захисті своїх прав.

Особливе значення для майбутньої відбудови країни має залучення молоді до розвитку громади та посилення їх громадянської позиції, що буде сприяти припиненню міграції та посиленню людського капіталу в громадах. Участь молоді в управлінні громадою буде мати значний позитивний вплив, якщо вона відчує, що має можливість впливати на процес управління своєю громадою та розвиток місцевого середовища [34, с. 113].

Молодіжна рада при Білгород-Дністровській міській раді – це орган, який допомагає владі працювати з молоддю міста та громади. Вона створена для того, щоб залучати молодих людей до участі у житті громади, у прийнятті рішень, розвитку міста і реалізації різних ініціатив. Фактично це місток між місцевою владою та молоддю, який дозволяє почути думку молодих людей і враховувати їхні потреби.

Рада діє на основі Положення, затвердженого рішенням міської ради 5 квітня 2024 року. Її діяльність спрямована на те, щоб молодь мала можливість брати активну участь у місцевому самоврядуванні, пропонувати ідеї, реалізовувати проєкти та бути почутою.

Основні завдання Молодіжної ради – це розробка пропозицій і рекомендацій для міської влади щодо молодіжної політики, допомога у розвитку волонтерського руху, популяризація здорового способу життя, а також створення можливостей для особистісного росту молоді. Рада вивчає, як живе і розвивається молодь у громаді, проводить опитування, аналізує проблеми, щоб міська влада могла ухвалювати більш ефективні рішення.

Важливим напрямом роботи є також підтримка громадських ініціатив, організація спільних заходів, тренінгів, таборів, конкурсів і програм, які допомагають молоді бути активною, освіченою та впевненою в собі. Наприклад, громада бере участь у проєкті «Творимо молодіжну політику в громаді разом з молоддю», що реалізується за підтримки USAID та IREX у межах програми «Мріємо та діємо». Завдяки цьому проєкту представники громади отримують знання про те, як правильно створювати й упроваджувати сучасні молодіжні програми, орієнтуючись на потреби молодих людей. Також

у громадах створюються робочі групи, які займаються розробкою нових ініціатив і програм для молоді.

Ще один приклад активної молодіжної діяльності – проєкт «Активна молодь – сильна громада», який проводила громадська організація «Центр Політичних Студій» за підтримки проєкту USAID «Говерла». У межах цього проєкту молоді люди з Білгорода-Дністровського брали участь у тренінгах, навчалися адвокації, комунікації, управлінню проєктами. Було проведено чотири навчальні тренінги та організовано обмінні візити, під час яких молодь могла поділитися досвідом з іншими громадами. Також учасники відвідали молодіжний табір «Youth Council Jamboree», де вони познайомилися з активною молоддю з різних міст України. Цей проєкт показав, що молодь може бути рушійною силою розвитку громади, якщо їй дати підтримку та можливості для дії.

Білгород-Дністровська міська рада також активно співпрацює з Асоціацією міст України (АМУ) – це велика всеукраїнська організація, що об'єднує понад 1000 територіальних громад і допомагає органам місцевого самоврядування захищати свої інтереси на державному рівні. Асоціація була створена ще у 1992 році й є членом Ради європейських муніципалітетів і регіонів. Вона бере активну участь у впровадженні децентралізації в Україні, допомагає громадам розвиватися, обмінюватися досвідом та навчатися ефективному управлінню [44].

Крім цього, у Білгороді-Дністровському затверджено Стратегію розвитку громади до 2027 року. У документі визначено три головні напрямки, які стосуються розвитку участі громадян та молоді. Перший напрям – це ефективне і прозоре управління, яке базується на відкритості влади, доступі до інформації та активній участі громадян у вирішенні місцевих питань. Другий напрям – це співпраця влади, громадських організацій і бізнесу, щоб разом розвивати громаду, підтримувати місцеві ініціативи й ефективно використовувати ресурси. Третій напрям – розвиток громадянського суспільства, що передбачає створення умов для активної участі мешканців,

зокрема молоді, у громадському житті та роботі дорадчих органів при міській раді.

Стратегічне планування створює базу для моніторингу й оцінювання ефективності управлінських рішень, що дозволяє коригувати політики на основі зворотного зв'язку. Воно також виступає засобом прогнозування соціально-економічних ризиків і забезпечення превентивного реагування на кризові явища, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану. Завдяки плану реалізується принцип прозорості та підзвітності влади перед громадою, адже він дає змогу обґрунтувати напрями бюджетного фінансування й розвитку інфраструктури [32, с. 254].

Загалом, діяльність Молодіжної ради та участь громади в таких програмах – це приклад того, як можна поєднати ініціативу молодих людей, підтримку влади та міжнародні проекти для спільного розвитку міста. Так формується сучасна, активна та свідома громада, у якій молодь не стоїть осторонь, а реально впливає на зміни.

3.2. Ефективні практики зарубіжних країн та можливості їх адаптації в Україні

Найкращі зарубіжні практики громадської участі передбачають раннє та постійне залучення громадян до прийняття рішень, розвиток цифрових інструментів і підтримку інклюзивності через освіту та медіаграмотність. Такі ініціативи мають бути частиною постійного діалогу між владою і громадянами, а не обмежуватися одноразовими консультаціями. Прикладами ефективних підходів є громадянські збори, зручні онлайн-платформи та освітні програми, що сприяють активній участі населення.

Однією з вдалих зарубіжних практик громадської участі є Партисипативний бюджет, що було вперше впроваджено на муніципальному рівні в Порту-Алегрі, столиці штату Ріу-Грандіду-Сул в Бразилії в 1989 році. Упровадження партисипативного бюджету зменшило політичну напруженість

у громаді; покращило культуру сплати податків жителями міста; підвищило інформованість громадян із питань використання бюджетних коштів; призвело до появи практики добровільної участі громадян у реалізації проектів шляхом власних внесків; зменшило адміністративні витрати; зменшило корупцію завдяки більшій активності громади; створило нову громадянську культуру; забезпечило участь у нарадах жінок (51% від кількості учасників), тоді як раніше жінки було практично виключені з політики [15].

В Іспанії на муніципальному рівні широко використовуються зворотні платформи зв'язки із населенням. На даний момент функціонують щонайменше 15 подібних порталів. Найбільші: «Decide Madrid» (Мадрид), «Decidim.Barcelona» (Барселона), «A Porta Aberta» (Ла-Корунья), «Participa Tarragona» (Таррагона).

У даних платформ загальний принцип роботи, заснований на відкритому вихідному код Consul, офіційним власником якого є Міська рада Мадрид. Код Consul для власних проектів використовують понад 90 млн користувачів у 35 країнах та 135 установах.

Найбільш розвиненим та головним порталом є «Decide Madrid» (DM) [76]. Мадридською На сайті присутня максимальна кількість функціональних розділів. Між «DM» та іншими іспанськими порталами здійснюється постійний обмін інформацією. Місцеві органи влади одержують від Мадрида всю необхідну допомогу щодо впровадження власних проектів як у технічному, так і в юридичному плані, ж час надаючи столиці зворотний зв'язок, що дозволяє розвивати платформу та адаптувати її до специфіки конкретного регіону. Так, якщо «DM» офіційно підтримує дві мови, іспанську та англійську, інші портали також підтримують додаткові регіональні мови.

«DM» - один з найбільш відомих проектів, спрямованих на отримання зворотний зв'язок від населення. У 2018 році ця платформа отримала премію ООН за заслуги у розвитку державної служби у категорії «Створення інклюзивних установ та забезпечення участі у процесі прийняття рішень».

За інформацією офіційного порталу, основні цілі платформи – «громадянська участь, прозорість та відкритість уряду». В даний час налічується понад 500 тис. користувачів DM (20% з 2,5 млн жителів міста старше 16 років). За управління платформою відповідає Головне управління громадянської участі Міської ради.

Проект DM з'явився після перемоги коаліції лівих політичних. партій «Ahora» на муніципальних виборах у Мадриді 2015 року. Платформа була запущена командою лідера коаліції, що перемогла, М. Кармена - ліві заявляли, що проект дозволить повернути громадську довіру до місцевих органів влади, підірвану поряд корупційних скандалів. З цієї причини DM об'єднує як можливість зворотного зв'язку для жителів Мадрида, так і портал з відкритими даними про діяльності міської ради.

«DM» має чотири основні функції: збір ініціатив («пропозицій громадян») та голосування за нові місцеві закони; дебати громадян; спільне бюджетування; консультації представників муніципальної влади з населенням.

Збір ініціатив громадян здійснюється у цілодобовому режимі, заявки практично не модеруються (адміністратори сайту проводять скринінг пропозицій, щоб переконатися у відсутності закликів до насильства, образ чи дискримінації). Будь-який зареєстрований користувач сайту (навіть не підтвердив свою реєстрацію в Мадриді) може створити пропозицію (при цьому підтримати чужі пропозиції можуть лише користувачі з підтвердженою мадридською реєстрацією). Те, що більшість опцій сайту доступно для користувачів, які вказали лише адресу своєї електронної пошти, призводить до значної потенційної вразливості порталу для провокацій та кібератак (при цьому на даний момент такі прецеденти відсутні).

На Тижні громадянського суспільства [42] Європейського економічного і соціального комітету пропрацьовано «Наступні кроки для більш згуртованих суспільств»:

Для вирішення нагальних проблем - від затяжних наслідків пандемії до ескалації викликів зміни клімату, зростання вартості життя та поглиблення нерівності - Тиждень громадянського суспільства 2025 року об'єднав різноманітне коло зацікавлених сторін з усієї Європи та країн-кандидатів, а також експертів, політиків ЄС, національних економічних та соціальних рад, представників молоді та журналістів.

Одним із безпомилкових уроків цього тижня, було те, що сила громадянського суспільства стимулювати зміни така ж величезна, як і виклики, з якими ми стикаємося. Європа повинна діяти швидко та сміливо, відстоюючи своє активне громадянське суспільство як основу сталої демократії.

Під час 14 сесій конференції, організованих членами Контактної групи EESC та партнерами Дня європейської громадянської ініціативи, включаючи церемонію вручення Премії громадянського суспільства EESC, зацікавлені сторони громадянського суспільства розробили комплексний перелік практичних кроків та ключових вимог для більш згуртованої та стійкої Європи: розробка сильної Європейської стратегії для громадянського суспільства; забезпечення сміливої, далекоглядної та перспективної стратегії; близьке залучення громадянського суспільства до її розробки та впровадження.

Тобто, не тільки в Україні питання громадської участі необхідно вдосконалювати, бо це процес, який потребує щоденної наполегливої праці.

Про необхідність вдосконалення механізмів громадської участі можна прочитати в статті «Посилення участі громадян у житті Європейського Союзу» на веб-порталі Європейського руху [50].

Для розвитку громадянської участі в ЄС Європейська громадянська ініціатива має активніше інформувати про свої цілі та бути зручнішою для користувачів. Важливо залучати до участі меншин, біженців і молодь, а також підтримувати можливість індивідуального членства в європейських політичних партіях. Освіта дорослих і відповідальне використання цифрових

інструментів можуть сприяти формуванню активного громадянства. Європейська демократія потребує підходу «знизу вгору» - із посиленням діалогу між ЄС та громадянським суспільством і кращим інформуванням населення про наявні інструменти участі.

Для пошуку найкращих зарубіжних практик з питань громадської участі розглянемо веб-портал ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) [48] – це форум і центр знань для збору даних, аналізу та передового досвіду в державній політиці. Організація співпрацює з понад 100 країнами світу, щоб побудувати сильніші, справедливіші та чистіші суспільства, допомагаючи формувати кращу політику для кращого життя.

Так, в оприлюдненому Звіті про кращу практику регулювання в Європейському Союзі за 2025 рік зазначено, що для уникнення поспішних регуляторних рішень та швидких виправлень, особам, що приймають рішення, необхідно залучати зацікавлені сторони та використовувати докази, перш ніж вирішувати, чи втручатися і як саме. Рання взаємодія з громадянами та іншими зацікавленими сторонами дозволяє краще зрозуміти політичні питання та можливі рішення. Аналогічно, оцінка та порівняння різних варіантів може виявити потенційно менш обтяжливі альтернативи. Незважаючи на деякі покращення, між країнами-членами ЄС залишаються значні прогалини. Наприклад, рання взаємодія залишається здебільшого спорадичною, а альтернативні варіанти, особливо нерегуляторні, досі не розглядаються послідовно в усіх країнах-членах ЄС, що свідчить про те, що докази використовуються для обґрунтування, а не для інформування про політику.

База даних ОЕСР з питань обговорень складається з колекції 733 справ з 1979 по 2023 рік. Зараз вона включає дані з 34 країн, причому 96% справ розташовані в країнах-членах ОЕСР. Постійне впровадження представницьких обговорень свідчить про те, що вони розглядаються як надійний механізм для органів державної влади, що дозволяє залучати громадян та підвищувати якість державних рішень.

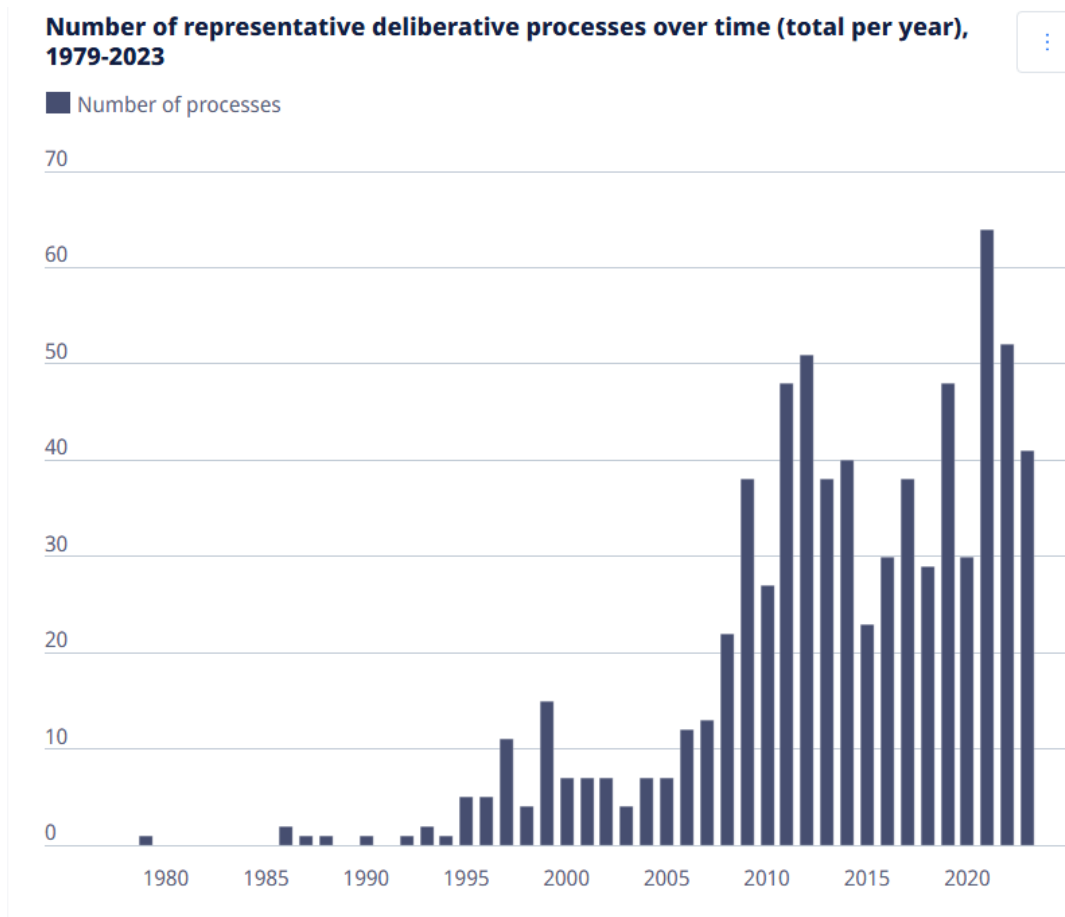

Рис. 3.1. Кількість репрезентативних обговорень з плином часу (загалом за рік), 1979-2023 рр.

У США участь громадськості є основоположною концепцією демократичного суспільства, що стосується залучення громадян до процесу прийняття урядових рішень через різні види діяльності, такі як голосування, контакти з представниками та участь у публічних зборах чи консультаціях. Це процес, який враховує інтереси та цінності громадськості в діях та політиках уряду. Агентства часто використовують його для отримання додаткової інформації, підвищення легітимності та зміцнення громадської підтримки рішень.

Міжнародна асоціація громадської участі (International association for public participation – IAP2) [40] наголошує, що кращі рішення приймаються, коли люди мають право голосу. Асоціація є провідною світовою спільнотою, яка просуває практику участі громадськості та залучення громади. Протягом

понад трьох десятиліть IAP2 встановлює стандарт того, як організації, уряди та фахівці змістовно залучають людей до рішень, що впливають на їхнє життя.

Місією асоціації є сприяння та розвиток участі громадськості / залучення громади в усьому світі за допомогою цілеспрямованих ініціатив, що керуються культурно адаптивними стандартами практики та основними цінностями.

Щороку IAP2: уавчає тисячі фахівців з усього світу; демонструє передовий досвід через глобальні нагороди; проводить міжнародні та регіональні заходи, де обмінюються ідеями, інструментами та історіями; підвищує стандарти практики через дослідження та публікації.

Так, асоціацією проводяться конференції, що збирають сотні лідерів громадської участі з усіх рівнів влади, приватного сектору, освіти, довкілля, охорони здоров'я, транспорту, академічних кіл та громадських організацій з усієї Північної Америки та за її межами, що спрямовані на посилення різноманітних точок зору, сприяння вітаючому діалогу та створення змістовної взаємодії, яка сприяє позитивним змінам. Йдеться про те, щоб надати окремим особам та громадам інструменти, впевненість та можливості, щоб їхні голоси були почуті, а їхня участь – вплинула на ситуацію.

Перша поправка до Конституції Сполучених Штатів звучить [37]: «Ми, Народний Конгрес, не повинні видавати жодних законів щодо встановлення релігії або заборони її вільного сповідування; або обмежувати свободу слова чи преси; або право народу мирно збиратися та звертатися до уряду з петиціями про вирішення скарг».

З метою поширення громадської участі в США створено платформу **«Ми - народ» («We the people»)**, яка надає американській громадськості можливість вжити таких заходів, як ніколи раніше – це спосіб для будь-кого, будь-де, безпосередньо звернутися до уряду та стати агентом змін.

За допомогою «Ми - народ» громадськість може легко створити петицію онлайн, поділитися нею та зібрати підписи. У відмінності від українських норм, американцям для розгляду петиції необхідно набрати 100 000 підписів протягом 30 днів. Після чого петиція виноситься на розгляд та дуже суворо

відслідковуються процес її проходження. Вона потрапляє до відповідних експертів з питань політики, а тільки потім вони надають офіційну відповідь.

Подання петицій має потенціал для здійснення реальних змін, але це також це фундаментальне право громадянина Америки та можливість зв'язатися зі спільнотою однодумців, які зацікавлені у змінах. В ідеалі, подання петиції на «Ми - народ» – це лише початок чогось більшого – довгострокової, активної форми громадянської участі.

Наприклад, петиція «Ми закликаємо до розслідування діяльності «Фонду Білла та Мелінди Гейтс» за медичну недбалість та злочини проти людяності» набрала 689 078 голосів.

Розглядаючи оприлюднені петиції можна побачити, яку потужну підтримку вони мають серед громадян, адже голосів набране щодо кожної набагато більше, ніж 100 тисяч.

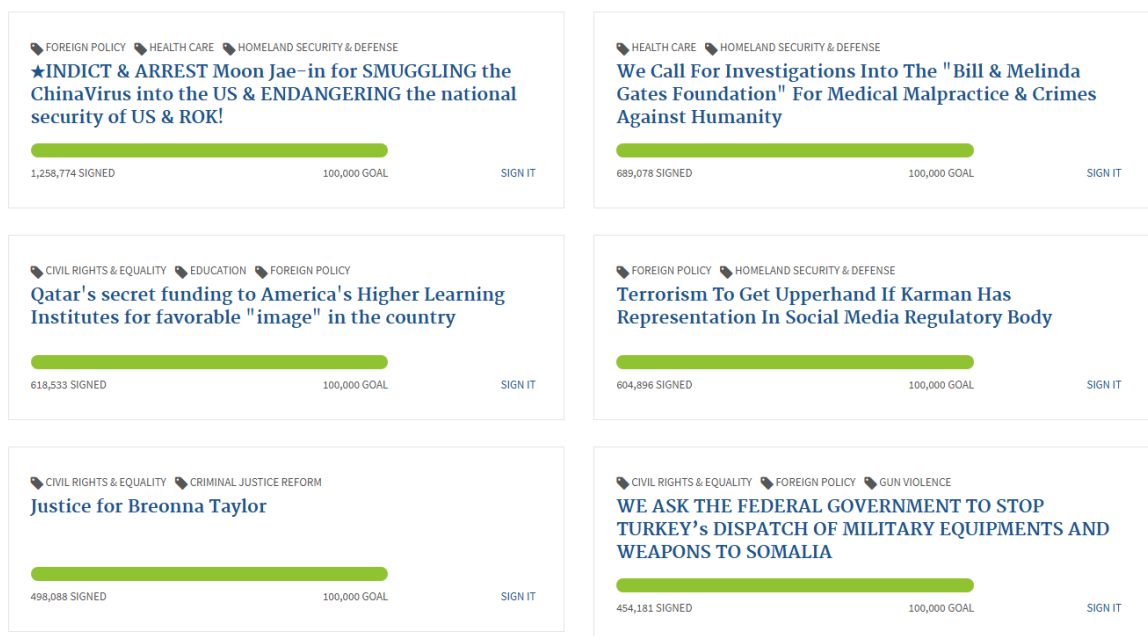

Рис. 3.2. Оприлюднені петиції платформи «Ми - народ» («We the people»)

Участь громадян має внутрішні та інструментальні переваги. Вона призводить до кращого та більш демократичного процесу розробки політики, який стає більш прозорим, інклюзивним, легітимним та підзвітним. Вона підвищує довіру громадськості до влади та демократичних інституцій,

надаючи громадянам роль у прийнятті рішень. Враховуючи та використовуючи досвід і знання громадян, вона допомагає місцевим органам влади вирішувати складні політичні проблеми та призводить до кращих політичних результатів.

Очевидно, що розвиток інструментів громадської участі на місцевому рівні доцільний лише тоді, коли існують реальні умови для впливу громадян на процес ухвалення рішень. Так, в багатьох громадах України ще досі не затверджено Статути, що є суттєвою прогалиною для реалізації умов впливу громадян.

Для підвищення рівня громадської участі на місцевому рівні необхідно дуже чітко організовувати процес. Аналіз українського та міжнародного досвіду дає змогу виокремити основні етапи формування таких процесів:

1. Виявлення проблеми та моменту залучення. Початковим завданням є з'ясування суті проблеми, яку можна розв'язати за допомогою громадської участі. Після визначення питання участь громадян можлива на будь-якому етапі – від ідентифікації проблеми до оцінки результатів політики.

2. Формування очікуваних результатів. Необхідно чітко усвідомити, якої мети планується досягти через участь громади, та який саме внесок громадян може вплинути на кінцеве рішення.

3. Визначення цільових груп і залучення учасників. До процесу можуть бути запрошені як окремі громадяни, так і представники певних спільнот, організацій чи секторів. Вибір учасників здійснюється різними способами – через відкритий або закритий конкурс, а також методом випадкового добору.

4. Підбір методів участі. Залежно від мети можна застосовувати різні формати: інформування, відкриті обговорення, консультації, моніторинг, відкриті інновації, партисипативне бюджетування або залучення громадян до наукових ініціатив. Головне – підібрати метод, який відповідає конкретній ситуації.

5. Використання цифрових платформ. Електронні інструменти розширюють можливості громадян брати участь у процесах ухвалення рішень.

Під час їх відбору необхідно враховувати цифрову доступність, ресурси, рівень прозорості та можливість поєднання з офлайн-активностями.

6. Комунікаційне супроводження. Відкритість і постійне інформування громадськості підвищують довіру до процесу. Ефективна комунікація має бути послідовною, зрозумілою та здійснюватися у доступній формі.

7. Реалізація участі. Важливо заздалегідь визначити часові рамки, обсяг ресурсів, забезпечити інклюзивність і зручність для всіх учасників. Процес має бути організований так, щоб громадяни розуміли свій шлях і роль у ньому.

8. Обробка пропозицій і зворотний зв'язок. Отримані ідеї та коментарі мають бути розглянуті належним чином. Якщо певні пропозиції не враховано, варто пояснити причини. Надання зворотного зв'язку сприяє довірі та завершенню циклу взаємодії.

9. Оцінка ефективності. Після завершення процесу здійснюється аналіз його результативності та неупередженості. Це дає можливість виявити сильні та слабкі сторони й удосконалити подальші практики.

10. Формування сталої культури участі. Для переходу від окремих ініціатив до системного залучення необхідно створювати постійні механізми участі, підтримувати активність громадян і сприяти розвитку відкритого громадянського простору.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що удосконалення та підвищення результативності інструментів участі на місцевому рівні в Україні потребує комплексного підходу. Необхідно розробити окремий закон або підзаконні акти, що регламентують процес подання та розгляду електронних петицій на всіх рівнях влади, встановити єдині стандарти для електронних платформ, які забезпечують прозорість, безпеку та доступність для громадян, а також нормативно закріпити положення щодо впровадження і реалізації громадського бюджету у всіх територіальних громадах. Важливо визначити відповідальні органи або посадових осіб для координації процесів громадської участі та контролю за їх реалізацією.

Необхідно розвивати та інтегрувати національні платформи електронної демократії, забезпечуючи доступ до всіх інструментів участі в єдиному зручному інтерфейсі, впроваджувати ефективний моніторинг і звітність щодо реалізації проєктів громадського бюджету та результатів розгляду петицій, використовувати комбіновані формати – цифрові та друковані матеріали – для інформування громадян та залучення до участі, а також розробляти механізми популяризації петицій та інших інструментів для підвищення підтримки громадян і ефективності їх впливу на рішення влади.

Особливу увагу слід приділити освітнім та інформаційним заходам, зокрема проведенню навчальних програм та тренінгів для громадян щодо використання інструментів електронної демократії, участі у громадських бюджетах та консультаціях, заохоченню активної участі громадських організацій у просуванні ініціатив, організації публічних обговорень та координації участі мешканців, підвищенню обізнаності громадян про правила подання петицій, голосування за проєкти та участь у консультаціях через інформаційні кампанії та наочні матеріали, а також забезпеченню інклюзивності інструментів участі для маломобільних груп населення, літніх громадян та тих, хто перебуває за межами громади або країни.

Важливим напрямом є зміцнення довіри та прозорості, що передбачає публікацію відкритої статистики щодо результатів петицій, голосувань та реалізації проєктів громадського бюджету, гарантування прозорості усіх етапів прийняття рішень, надання зворотного зв'язку та оприлюднення відповідей органів влади на громадські звернення, а також впровадження автоматизованих сервісів для контролю достовірності підписів і запобігання маніпуляціям у процесах голосування та збору петицій. В цілому, застосування цих заходів сприятиме підвищенню ефективності та результативності інструментів громадської участі на місцевому рівні, розширенню можливостей громадян впливати на рішення влади та зміцненню відкритого діалогу між населенням і органами управління.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило всебічно розкрити сутність, зміст і значення громадської участі у процесах прийняття рішень на місцевому рівні, визначити наявні проблеми в її реалізації в Україні, а також окреслити перспективні напрями розвитку інструментів участі на основі зарубіжного досвіду.

1. Встановлено, що участь громадян тісно пов'язана з поняттям соціальної активності, є ключовою умовою демократичного врядування та реалізується через різні форми взаємодії з органами влади: безпосередньо або через представників, у процесах планування, ухвалення рішень і контролю за їх виконанням. Зазначено, що ефективна участь громадян вимагає відкритості влади, доступу до інформації, справедливого обговорення інтересів усіх сторін та наявності механізмів, що забезпечують реальний вплив на результати ухвалення рішень.

2. Аналіз нормативно-правової бази України засвідчив, що на державному рівні створено основу для забезпечення громадської участі. Проте чинні механізми здебільшого носять декларативний або формальний характер. Серед основних проблем – відсутність єдиних стандартів участі, недостатня інституціоналізація процедур, нерівномірність застосування інструментів на місцевому рівні та низький рівень поінформованості населення про можливості впливу на рішення органів влади.

3. Систематизовано інструменти громадської участі за трьома групами: інструменти прямої демократії (місцеві ініціативи, громадські слухання, місцеві референдуми, загальні збори громадян); консультативно-дорадчі механізми (громадські ради, консультації з громадськістю, тематичні обговорення); цифрові та інноваційні інструменти (електронні петиції, платформи для онлайн-участі, партисипативне бюджетування).

Місцеві ініціативи дозволяють громадянам безпосередньо впливати на ухвалення рішень у сферах, що стосуються їхньої громади, підвищують

прозорість і відповідальність органів влади, сприяють консолідації громади та формуванню відчуття спільної відповідальності. Петиції виступають засобом реалізації права громадян звертатися до органів влади з колективними або індивідуальними пропозиціями, що стимулює врахування громадських інтересів у процесі прийняття рішень.

4. Консультативні механізми, включаючи публічні слухання, консультації та консультативно-дорадчі органи, забезпечують ефективний діалог між владою та громадянами, підвищують прозорість та відкритість процесу прийняття рішень, а також створюють умови для врахування думки громади на всіх етапах формування і реалізації політик. Вони сприяють підвищенню довіри населення до органів влади та забезпечують більш обґрунтовані та життєздатні рішення, що відповідають потребам громад.

Розвиток і впровадження різних форм громадської участі дозволяє не лише реалізовувати конституційні права громадян, а й зміцнювати демократичні засади місцевого самоврядування, підвищувати ефективність публічного управління та сприяти стійкому розвитку територіальних громад.

5. Цифрові та інноваційні форми громадської участі значно розширюють можливості громадян впливати на процес прийняття рішень як на місцевому, так і на національному рівні. Інструменти електронної демократії, зокрема електронні петиції, громадський бюджет, онлайн-платформи та електронні консультації, забезпечують швидкий, зручний та прозорий механізм взаємодії громадян з органами влади. Вони сприяють залученню ширшого кола учасників, включаючи людей, які не можуть брати участь у традиційних формах громадської активності, підвищують рівень відкритості та підзвітності державних інституцій і створюють умови для формування довіри між владою та суспільством.

Практичний досвід України свідчить про поступове впровадження цих інструментів: від системи електронних петицій до платформи e-DEM та громадських бюджетів у громадах. Водночас сучасні виклики, зокрема військова агресія, тимчасово обмежили деякі механізми, але не зупинили

активність громадян. Цифрові та інноваційні форми участі залишаються ефективним засобом демократизації процесів прийняття рішень, стимулюючи активність громадян, розвиток місцевих ініціатив і підвищення якості управління на рівні громад.

Електронна демократія та цифрові механізми участі є ключовим елементом сучасної політичної культури, що дозволяє зміцнювати партнерство між громадянами та органами влади та адаптувати державні інституції до потреб суспільства.

Доведено, що поєднання традиційних і цифрових форм дозволяє підвищити рівень залучення громадян, зробити процес прийняття рішень більш прозорим і підзвітним, а також розвивати культуру співуправління.

6. Дослідження практики громадської участі на місцевому рівні в Україні засвідчило, що громадянська активність за останні роки значно змінилася під впливом соціально-політичних викликів, насамперед повномасштабної війни. Хоча традиційні форми участі, такі як громадські слухання та місцеві ініціативи, тимчасово обмежені, активність населення у волонтерських проєктах, самоорганізації та цифровій взаємодії з органами влади зростає. Це свідчить про переорієнтацію участі з формальної інституційної площини у практично-громадянську, що створює новий досвід демократичного врядування в умовах кризи.

Аналізуючи практику застосування інструментів громадської участі в Україні на прикладі Білгород-Дністровської міської територіальної громади, можна зробити висновок, що рівень громадської участі в прийнятті і реалізації управлінських рішень оцінюється як недостатній. Однією з головних причин цього по всій Україні є пасивність мешканців (наприклад, в порівнянні підтримки петицій в Україні та США).

7. Порівняльний аналіз зарубіжних практик показав, що успішні моделі участі базуються на стабільних інституційних механізмах, законодавчих гарантіях і постійній комунікації між владою та громадянами. Приклади Порту-Алегрі (Бразилія), Іспанії та США доводять, що активна участь

мешканців у виробленні політик сприяє підвищенню ефективності місцевого управління та довіри до його результатів. Ці підходи можуть бути адаптовані в українських умовах із урахуванням особливостей політичної культури та рівня цифрової доступності.

Узагальнення практики громадської участі в Україні свідчить про наявність позитивних тенденцій: зростання ролі електронних петицій, розширення практики партисипативного бюджетування, створення локальних платформ для консультацій і моніторингу рішень.

Підвищення ефективності інструментів громадської участі в Україні потребує комплексного підходу: унормування процедур електронних петицій, встановлення єдиних стандартів для електронних платформ, обов'язковості громадського бюджету та визначення відповідальних органів за координацію участі. Важливо розвивати національні платформи е-демократії, забезпечувати моніторинг і прозорість реалізації проєктів, поєднувати цифрові та офлайн-канали інформування, а також популяризувати інструменти участі для підвищення рівня підтримки громадян.

Особливе значення мають освітні заходи – навчання громадян користуванню е-інструментами, залучення громадських організацій, організація публічних обговорень, інформаційні кампанії та забезпечення інклюзивності для різних груп населення. Довіру посилюватиме відкритість статистики щодо петицій і громадського бюджету, прозорість рішень та надання якісного зворотного зв'язку, а також впровадження технічних засобів для перевірки достовірності підписів.

Отже, громадська участь має стати постійною практикою взаємодії влади й громади. Її ефективний розвиток сприятиме підвищенню якості управлінських рішень, зміцненню громадянського суспільства та побудові в Україні дійсно демократичної моделі місцевого врядування, заснованої на принципах відкритості, партнерства та спільної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрам'юк І. Демократія участі: механізми громадської участі на місцевому, регіональному та національному рівнях. Матеріали до курсу №7. Київ, 2014 р. 50 с. URL: https://regionet.org.ua/files/07_PartDemocracy_Abramyuk_Materials_v.122.07.14.pdf
2. Білгород-Дністровська міська громада пройшла конкурсний відбір для участі в проєкті USAID «ГОВЕРЛА» «Бюджетна партисипація від А до Я» 22.12.2023. *Білгород-Дністровська міська територіальна громада*. URL: <https://bdmr.gov.ua/news/78455-bilgorod-dnistrovska-miska-gromada-proisla-konkursnii-vidbir-dlia-ucasti-v-projekti-usaid-goverla-biudzetna-partisipac>
3. Бюджет для громадян Білгород-Дністровської міської територіальної громади – 2024. URL: https://bilgorod-d.gov.ua/page/byudget_dlya_gromadyan_blgoroddnstrovsko_msko_teritorialno_gromadi_2024
4. Бюджет участі. *Громадський проєкт*. URL: <https://pb.org.ua/>
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови 5-те вид. К.; Ірпінь: Перун, 2005. 1008 с. URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/mode/2up>
6. Взаємодія. Провідник у світ е-демократії. URL: <https://e-democracy.diia.gov.ua/>
7. Гапоненко В. А. Неомілітарні тенденції розвитку української демократії: безпекові аспекти. Україна і світ: правові питання регіональної та глобальної безпеки : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (18 трав. 2022 р.) / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Юрид. ін-т, Каф. адмін. та фін. права ; [редкол.: Кузьменко О. В. та ін.]. Київ : Вид. центр «Кафедра», 2022. С. 12–15. URL: <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/37624>
8. Глущенко Ю.А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. *Вісник Національної академії*

державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2017. № 4. С. 100-106.

9. Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/>
10. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Х. : Право, 2017. 284 с.
11. Гуржій А.В. Публічні консультації: актуальні проблеми та перспективи правового регулювання. Правові горизонти. 2017. Випуск 5(18). С. 74-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ln_2017_5_13
12. Даль Р.А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція /переклад з англ. О.Д. Білогорського. Х.: Каравела, 2022. 216 с.
13. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / За заг. ред. В.Б.Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.
14. Дорох В.В., Черній О.В. Форми участі громадськості в процесах прийняття рішень: Навч.-метод. посіб. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 104 с. URL: <https://ldn.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Formy-uchasti-hromads-kosti-A5.pdf>
15. Дяченко С.А. Партисипативний бюджет як інструмент підвищення ефективності управління місцевими фінансами України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2019. Том 30 (69). № 1. С. 26-30.* URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2019/7.pdf
16. Європейська конвенція з прав людини 1950 року. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
17. Європейські стандарти місцевого самоврядування : хрестоматія / упоряд. Є. І. Бородін, С. А. Квітка, Т. М. Тарасенко. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. 148 с.

18. Ємець М. О. Особливості відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Становлення та розвиток місцевого самоврядування в Україні: Збірник тез XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 7 грудня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 73-75. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/Наукова%20діяльність/Збірник%20тез%20XIII%20конференції%20«Становлення%20та%20розвиток%20місцевого%20самоврядування%20в%20Україні».pdf>
19. Записки федераліста. Політичні есе Александера Гамільтона. 27 жовтня 1787 р.; перекл.: О. Петруха. 2019. URL: <https://gotoquality.org.ua/TheFederalist.html#1>
20. Знаткова О. М. Аналіз форм залучення громадськості до прийняття управлінських рішень: правовий аспект. *Теорія та практика державного управління*. 2018. Вип. 3. С. 66-73.
21. Інформаційно-аналітичні матеріали за підсумками роботи Департаменту з питань звернень громадян та доступу до публічної інформації протягом першого півріччя 2025 року. URL: <https://www.president.gov.ua/appeals/informacijno-analitichni-materiali-za-pidsumkami-roboti-depa-149>
22. Капітаненко Н.П. Е-петиції як форма впровадження електронної демократії. *Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2019 року, Мелітополь, Україна) / відп. ред. Ортіна Г.В. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. С. 55-58. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/shn/wp-content/uploads/sites/59/zbirnik-1-tez-tdatu-2019.pdf>*
23. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень: прийнято комітетом міністрів від 27.09.2017 р. *Рада*

Європи. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>

24. Кириленко О., Кириленко О. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні. *Журнал європейської економіки*. 2016. Т. 15, № 1. С. 121-138.

25. Кодекс належної практики громадської участі у процесі прийняття рішень. Переглянутий. Прийнято Конференцією міжнародних неурядових організацій 30 жовтня 2019 року. URL: <https://rm.coe.int/code-of-good-practice-civil-participation-revised-301019-en/168098b0e2>

26. Кодекс належної практики участі громадськості в процесі прийняття рішень, ухвалений Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи на засіданні 1 жовтня 2009 року. CONF/PLE(2009)CODE1. 19 с. *Рада Європи*. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb>

27. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) 1998 року. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

28. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

29. Краснопольська Т.М. Взаємодія громадянського суспільства та правової держави: навч.-метод. Посібник. Одеса: Фенікс, 2015. 104 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3cd8f723-a7b5-4ac8-9d26-17e0e3b0cbb6/content>

30. Кращі практики регулювання інструментів громадської участі на місцевому рівні. Проект Ради Європи «Сприяння участі громадян демократичному процесі прийняття рішень в Україні» 2019 р. 12 с. URL: <https://rm.coe.int/best-practices-civil-participation-pdf/168097ed3e>

31. Курганський С. Типологія громадських ініціатив та їх вплив на політичну систему. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 2025. № 1(77). С. 94-102. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1\(77\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2025-1(77)-14)
32. Курилас В.В. Інструменти публічного адміністрування в системі управління розвитком територіальних громад: сучасні підходи та виклики. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія ПРАВО*. 2025. Випуск 90. Частина 3. С. 250-255. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.3.36>
33. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навчальнометодичний посібник / А. Є. Лебідь, М. С. Назаров. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с.
34. Лола Ю. Ю., Несміян Д. М. Дослідження обізнаності молоді щодо інструментів впливу на місцеві органи самоуправління. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2024. № 5. С. 112-117.
35. Лукашевський Ю.О. Класифікація участі громадськості у місцевому самоврядуванні: огляд наукових поглядів. *Наукові перспективи*. 2022. № 5(23). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1638/1636>
36. Лукашевський Ю.О. *Розвиток інструментів участі громадян у місцевому самоврядуванні (на прикладі м. Львова)*. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Національний університет «Львівська політехніка», Міністерство освіти і науки України, Львів, 2024. 218 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/radaphd/27292/disertaciya-rozvitok-instrumentiv-uchasti-gromadyan-u-miscevomu-samovryaduvanni-lukashevskiy.pdf>
37. Ми – народ. Твій голос в Білому домі. URL: <https://petitions.trumpwhitehouse.archives.gov/about>

38. Михальчук Б. С. До процесу розвитку стійких демократичних процесів: учасницька демократія на місцевому рівні в Україні у часі повномасштабної війни. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 1. С. 28-33. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.5>
39. Міжнародна асоціація з питань участі громадськості. URL: <http://www.iap2.org>
40. Міжнародна асоціація участі громадськості. URL: <https://www.iap2.org>
41. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб органів місцевого самоврядування/Карий О.І., Панас Я.В. / Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 177 с. URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/6misiniweb.pdf>
42. Наступні кроки для більш згуртованих суспільств. URL: <https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/2025-03/Next-Steps-for-more-Cohesive-Societies-CivSocWeek-2025.pdf>
43. ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку). Форум і центр знань для даних, аналізу та передового досвіду в державній політиці. URL: <https://www.oecd.org/en.html>
44. Офіційний сайт «Асоціація міст України». URL: <https://auc.org.ua>
45. Панкратова В.О. Використання інструментів локальної демократії в Україні: правові аспекти. *Нове українське право*. 2022. Вип. 2. С. 101-106. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.2.14>
46. Парламентаризм: підручник / В. А. Гошовська [та ін.]. Київ: НАДУ, 2016. 672 с.
47. Переглянута Європейська хартія про участь молоді в місцевому та регіональному житті 2015 року. *Конгрес місцевих і регіональних влад Ради Європи*. URL: <https://rm.coe.int/168071b58f>
48. Платформа E-DEM. URL: <https://e-dem.ua/>

49. Полуніна О.О. Електронні петиції: міжнародний досвід та Україна. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 62. С. 53-56. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc62/11.pdf>
50. Посилення участі громадян у житті Європейського Союзу. URL: <https://europeanmovement.eu/policy/enhancing-citizen-participation-in-the-european-union/#:~:text=For%20citizen%20participation%20and%20civil,participation%20tools%20with%20EU%20citizens>
51. Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України від 9 травня 2024 року № 3703-IX. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#n105>
52. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 року № 2411-VI. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>
53. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#n925>
54. Про публічні консультації: Закон України від 20 червня 2024 року № 3841-IX. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20>
55. Про формування ради з питань внутрішньо переміщених осіб. *Білгород-Дністровська міська територіальна громада*. URL: <https://bdmr.gov.ua/news/191479-pro-formuvannia-radi-z-pitan-vnutrisnyo-peremishhenix-osib>
56. Проект Закону про місцевий референдум № 5512 від 19.05.2021 року. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/26620>

57. Ревич А. В. Етапи та чинники розвитку громадської активності в системі публічного врядування України. *Modern Economics*. 2025. № 49. С. 198-205. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V49\(2025\)-26](https://doi.org/10.31521/modecon.V49(2025)-26)
58. Ревич А.В. Громадянська активність та її форми в системі публічного врядування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: публічне управління та адміністрування*. 2024. Том 35 (74). № 1. С.22-27. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/1_2024/1_2024.pdf
59. Редько О.М. Консультативно-дорадчі органи як інструмент залучення громадськості до формування судової системи України: адміністративно-правовий аспект. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2025. Випуск 46. С. 114-122. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1770>
60. Реформа децентралізації. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>
61. Реформа публічної адміністрації в Україні: проекти концепції та законів / І. Коліушко, В. Тимошук (упорядники). К. : Фокус-Ю, 2006. 192 с.
62. Сенча С.А. Аналіз можливості адаптації досвіду зарубіжних країн для стимулювання розвитку громадянського суспільства в Україні. *Право та державне управління*. 2020. № 1. Том 2. С. 170-177. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.1-2.26>
63. Сергієнко О., Ватаманюк О. Громадська участь/залучення громадян. Депутатська діяльність в округах: навчальний модуль. Київ 2016. 92 с. URL: <https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/Gromadskaychast.pdf>
64. Скільки українців не повернулись додому 2025 року: тривожна статистика. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/skilky-ukrayintsiv-ne-povernulys-dodomu-2025-roku-tryvozna-statystyka-2880971.html>

65. Територіальні громади як лідери якісних змін сталого розвитку. 2021. *Журнал ECOBUSINESS*. URL: <https://ecolog-ua.com/news/terytorialni-gromady-yak-lidery-yakisnyh-zmin-stalogo-rozvytku>
66. У Білгород-Дністровському реалізується проект по створенню міського центру громадянських прав. 2024. URL: https://bilgorod-d.gov.ua/page/u_blgoroddnstrovskomu_realzutsya_prokt_po_stvorennnyu_mskogo_centru_gromadyanskih_prav
67. Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання. 2014–2022. Київ, 2025. 156 с. URL: https://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/final_report_aa_ucep_2023_ukr.pdf
68. Універсальний словник української мови [авт.-уклад. Куньч З.Й.]. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2005. - 848с.
69. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: навчально-методичний посібник / Євтухова Т.І., Легенько Ю.В., Міщенко Р.І., Родіонов О.В., Родіонов О.В., Руденко О.М. Київ, 2013. 250 с. URL: <https://pumo.stu.cn.ua/wp-content/uploads/2023/02/uchast-gromadskosti-u-proczesi-pryjnyattya-rishen-na-misczevomu-rivni.pdf>
70. Участь громадськості в процесі прийняття рішень. Огляд стандартів та практик у країнах-членах Ради Європи. Страсбург, 2016. 57 с. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/civik_Europe_2016.pdf
71. Шайгородський Ю.Ж. Політична культура як чинник розвитку демократичного політичного режиму в Україні. Зміни політичних режимів і перспективи зміцнення демократії в Україні. Київ: ІПіЕнд ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2021. С. 304-351. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729431/1/Політична_культура_як_чинник.pdf
72. Шумляєва І., Лисиця О. Теоретичні підходи до партисипативної демократії на місцевому рівні. *Аспекти публічного управління*. 2024. № 12(2). С. 57-66. URL: <https://doi.org/10.15421/152425>

73. Що таке «участь громадськості», «залучення громадськості», рівні та навіщо це потрібно? 2025. *Коростень - міський інформаційний портал*. URL: <https://korosten-rada.gov.ua/shho-take-uchast-gromadskosti-zaluchennya-gromadskosti-rivni-ta-navishho-cze-potribno>
74. Як перекладається слово Петиція українською. *Словотвір*. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/petytsiia>
75. Consolidated versions of the Treaty on European Union. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
76. Decide Madrid: Платформа участі громадян Мадридської міської ради. URL: <https://decide.madrid.es>
77. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. New York: Wiley, 1965. 494 p. URL: <https://archive.org/details/systemsanalysis00east/page/n5/mode/2up>
78. Guidelines Committee on Petitions. December 2015. Update January 2018. URL: <https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/185823/1184468EN.pdf>
79. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. Cambridge, MA: MIT Press, 1996. 676 p.
80. Habermas J. The Theory of Communicative Action. Vol. 1–2. Boston: Beacon Press, 1984. 396 p. URL: <https://ia600507.us.archive.org/15/items/jurgen-habermas-religion-and-rationality-essays-on-reason-god-and-modernity/Jurgen%20Habermas%20-%20The%20Theory%20of%20Communicative%20Action%2C%20Vol.%20Two%20-%20Polity.pdf>
81. Petition the EU. URL: https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/get-involved/petition-eu_en

ДОДАТКИ

Додаток А

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ПРОЄКТУ БЮДЖЕТУ 2025

Білгород-Дністровському міському голові

Віталію ГРАЖДАНУ

_____ (ПІБ)

_____ (адреса)

_____ (конт.тел., ел.пошта)

ПРОПОЗИЦІЇ ДО ПРОЄКТУ БЮДЖЕТУ 2025

Вважаю, що в нашій громаді існує проблема _____

Ця проблема зачіпає інтереси _____

Вирішити цю проблему можна шляхом _____

Прошу Вас розглянути можливість включення до бюджету Білгород-Дністровської
міської територіальної громади на 2025 рік витрати на _____

_____ Підпис

_____ Дата

